

**Sattuma suosii
valmistautunutta**

Esko Aho

Sattuma suosii valmistautunutta

KUNNALLISALAN KEHITTÄMISSÄÄTIÖ
KAKS

SATTUMA SUOSII VALMISTAUTUNUTTA

Kunnallissalan kehittämissäätiön
Polemia-sarjan julkaisu nro 52

© Pole-Kuntatieto Oy ja
Esko Aho

Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2003
ISBN 952-5514-04-8
ISSN 1235-6964

Sisällys

ESIPUHE 7

MURROKSEN MERKIT 9

Kohti koskea 9

Tieto on valtaa 11

Kansallinen strategia puntariin 14

HISTORIAALLINEN TAUSTA 16

Ei ole mitään uutta auringon alla 16

Tuotantomuoto määrää 20

Neljä menestyksen tekijää 20

Vetureista jarrumiehiksi 23

Samat haasteet, erilaiset mallit 25

Teknologisen innovaation kaava 27

SUOMEN HAASTE 31

Seuraajasta edelläkävijäksi 31

Heikkenevä huoltosuhde 32

Teknologiasta apu työvoimapulaan 34

Pienuus on myös valtti 36

Uuteen kilpailuetuun 38

TULEVAISUUDEN SUUNTAVIIVAT 40

Gloaalitalous mahdollisuus Suomelle 40

Toimintamalleja uusiksi 42

Mitä Amerikka opettaa? 44

Yhteinen vyöhyke 47

Koulu ja kodit luovat sosiaalista pääomaa 50

Yliopistojen kolmas tehtävä 52

Konsensuksesta vuorovaikutukseen 55

Käytännön kokemus kunniaan 57

UUDEN SUOMEN REUNA-EHTOJA 59

Alueille mahdollisuuksia 59

Koko ei ratkaise 61

Yksityinen ja julkinen 63

Yrittäjyyttä ja omistajuutta 65

Laajentuva unioni ja avautuva itä 68

LOPUKSI 70

Esipuhe

Yliopistojen merkitys uusien yhteiskunnallisten kehittämissuuntien löytämiseksi ja niiden toteuttamisen helpottamiseksi on tunnustettu mm. antamalla yliopistoille tätä koskeva ns. kolmas tehtävä, vuorovaikutus ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Tätä tehtävää käsiteltiin yliopistolaitoksesta käsin viime vuonna ilmestyneessä *Polemia*-julkaisussa nro 44.

Entä miltä näyttää yliopistojen tehtävä yhteiskunnan puolelta katsottuna? Miten yliopistoja tulisi kehittää yhteistyössä myös elinkeinoelämän kanssa?

Näitä näkökulmia valaisee valtiotieteiden maisteri Esko Aho *Polemia*-sarjan kirjassaan *Sattuma suosii valmistautunutta*. Oman yhteiskunnallisen, mm. pääministerin tehtävissä hankkimansa kokemuksen ja uuden roolinsa mukaisesti hän on sisällyttänyt kirjaan myös varsin tarkan ja kiinnostavan kuvauksen strategisesta toimintaympäristöstämme ja sen muutoksesta. Näin kirja sisältää myös aineksia Suomen strategiaksi informaatioteknologian vallankumouksen toisessa aallossa. Esitän kirjoittajalle parhaat kiitokset.

Marraskuussa 2003

Lasse Ristikartano

Asiamies

Kunnallisan kehittämissäätiö KAKS

Murroksen merkit

Kohti koskea

Yhteiskunnan muutos etenee kuin vesi joen uomassa. Pitkään se so-luu eteenpäin tasaisesti, kunnes se yhtäkkiä muuttuu kuohuvaksi kos-keksi asettuakseen sitä seuraavaan suvantopaikkaan. Yhteiskunnan ja talouden muutosten virrassa voi helposti tunnistaa samanlaisia vaihteluja.

Joessa vaarallisimpia ovat koskiosuudet. Myös demokratia ja markkinatalous kavahtavat kriisejä ja suosivat vakautta. Paradoksi on siinä, että kummallakin on suuria vaikeuksia hallita tasaista nousua. Pitkät vakaan kasvun jaksot edustavat taloushistoriassa pikemmin poikkeusta kuin sääntöä.

Käytännössä taloudellisilla tai yhteiskunnallisilla koskipaikoilla, kriiseillä, on yleensä tervehdyttävä vaikutus. Rysähtäen eteen tuleva ongelma havahduttaa niin päättäjät kuin yleisen mielipiteenkin. Syn-tyy paine tehdä nopeita ja radikaaleja ratkaisuja. Vanhat luutuneet asenteet ja paikalleen jähmettyneet rakenteet joutuvat väistymään. Näin syntyy tilaa uudelle ja terveelle.

Itsenäisen Suomen historiassa tällaiset koskiosuudet ovat toistu-neet säännöllisin väliajoin: 30-luvun pula-aika, sotaa seurannut jäl-leenrakennus, maaltapako ja muuttoliike Ruotsiin, öljykriisi ja vii-meksi 90-luvun alun lama. Kokemus osoittaa, että suomalaisilla on

erityinen taito selviytyä kriiseistä. Tiukan paikan tullen meistä löytyy luovuutta ja päättäväisyyttä raivata tielle tulleet esteet.

Me suomalaiset olemme selviytyjäkansaa. Olemme parhaimmillamme, kun ajat ovat vaikeimmillaan.

Kansanvallan ja markkinatalouden tukalimmiksi haasteiksi ovat osoittautuneet ongelmat, jotka syntyvät vähitellen, ikään kuin hii-pien. Vuodesta toiseen hitaasti kasautuva ongelma jää helposti huomaamatta tai sen vaikutusta vähätellään. Lopulta kupla paisuu niin suureksi, että sitä on enää mahdoton hallitusti purkaa.

Elämme juuri nyt tällaista vaihetta. Lähestyvän murroksen en-usmerkit ovat monella suunnalla helposti tunnistettavissa. Globa-lisaatiosta ja uuden teknologian läpimurrosta johtuva tuotantoraken-teen muutos, väestön vanhentuminen ja aluerakenteen rapautumi-nen etenevät vääjäämättä ilman että yleinen mielipide tunnistaisi niitä välittömiä ratkaisuja vaativiksi pakottaviksi ongelmiksi.

Koskiosuutta voi lähestyä kahdella hyvin erilaisella tavalla.

Yksi tapa on yrittää kaikin keinoin hidastaa veneen vauhtia ja paikata veneen kylkeen syntyviä vuotokohtia. Torjuntataisteluun ryh-tyminen edellyttää uskoa siihen, että hyvinvointiyhteiskunnan me-kanismit tehoavat ja sen voimavarat riittävät selviytymään eteen ka-sautuvista ongelmista.

Lähden tietoisesti kulkemaan toista polkua. En käy pohtimaan, ovatko edellä kuvatut muutosvoimat hyviä vai pahoja tai mitä nii-den suunnan kääntämiseksi pitäisi kansallisesti tai kansainvälisesti tehdä. Keskityn siihen, millaiseen tulevaisuuteen ne meitä kuljetta-vat ja miten meidän pitäisi kansakuntana toimia, jotta selviytyisim-me tästä taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta koskiosuudesta voitta-jana.

Osaksi valintaani vaikuttaa se, että en usko Suomen selviytyvän lähestyvästä karikosta ryhmittymällä puolustustaisteluun nykyisen kaltaisen hyvinvointivaltion puolesta. Sellainen yritys kääntyy itseään vastaan ja on tuomittu epäonnistumaan.

Vika ei ole hyvinvointiyhteiskunnassa itsessään vaan peruuttamat-tomasti muuttuneissa olosuhteissa. Jos ratkaistavat ongelmat olisi-

vat suhdanneluonteisia, teollisen ajan yhteiskuntamalli voisi hyvin toimia. Lisääntyvät julkiset menot pitäisivät kysyntää yllä taantumaa yli, ja talouden elpessä ne alkaisivat automaattisesti supistua.

Mutta ongelmat ovat rakenteellisia, eikä hyvinvointiyhteiskunnan nykyisistä mekanismeista ole niiden ratkaisijaksi. Päinvastoin, inhimillisyyden ja sosiaalisuuden nimissä pidetty vanha raide uhkaa viedä tuhoisaan yhdistelmään: heikentyvään työllisyyteen, kiristyvään verotukseen, julkisten menojen kasvuun sekä hyvinvointipalvelujen ja eläkkeiden rahoituspuolelta murentumiseen.

Vanhan puolustamisesta täytyy käydä hyökkäykseen. Elintärkeät peruspalvelut ja niiden rahoitus on uusissa olosuhteissa turvattava kokonaan toista tietä: uudistamalla yhteiskuntaa ja taloutta tehokkaammaksi, joustavammaksi ja kannustavammaksi sekä vahvistamalla yrittäjyyttä.

Globaalissa taloudessa voivat menestyä vain sellaiset kansakunnat, joilla on riittävästi kilpailukykyistä ja innovatiivista yritystoimintaa. Karu tosiasia on, että nykyisin ehdoin sitä ei synny Suomessa tarpeeksi.

Olemme vaarallisella tiellä.

Tieto on valtaa

”Et ipsa scientia potestas est” eli tieto on valtaa, väitti englantilainen filosofi Sir Francis Bacon vuonna 1597 ilmestyneessä teoksessaan *Meditationes Sacrae*. Jos Bacon saisi mahdollisuuden tutkia nykyistä maailmanjärjestystä, hän todennäköisesti jatkaisi päätelmäänsä: tieto on paitsi valtaa, myös rahaa.

Uusimman teknologian hallitsemassa osassa maailmaa osaaminen on syrjäyttänyt työn ja pääoman tärkeimpänä tuotannontekijänä. Paitsi valtavana määränä itsenäisiä tuotteita näemme tiedon ja osaamisen kasvavan arvon miltei kaikissa tavaroissa ja palveluissa.

Elämme vaihetta, jossa teknologinen vallankumous ja globalisaatio kietoutuvat toisiinsa ja ruokkivat toisiaan. Yhtäältä maailmanlaajui-

nen tuotanto ja jakelu voivat toimia vain kehittyneen informaatio- ja kommunikaatioteknologian varassa. Vastaavasti globaalit markkinat ja kansainvälisen kilpailun lisääntyminen kiihdyttävät innovaatioita ja edistävät uuden teknologian kehittämistä ja leviämistä.

Nämä kaksi voimaa mullistavat kansakuntien kilpailun ehdot. Saavutetut valta-asemat joutuvat uhatuiksi, ja uudet haastajat saavat mahdollisuutensa. Tulevaisuuteen hyvin varautunut ja uudistuksiin valmis yhteiskunta voi helposti ohittaa vanhoihin rakenteisiin sitoutuneen ja muutoshaluttoman kilpailijansa.

Yritykset ja yhteiskunnat ovat oivaltaneet osaamisen jyrkästi nousevan arvon. Kaikkien kehittyneiden maiden kansalliset strategiat sisältävät samat peruselementit: laadukkaampaa koulutusta, parempaa tutkimusta sekä lisää rahaa teknologian kehittämiseen. Sijoittamalla huippuosaamiseen yksittäiset yritykset ja valtiot uskovat saavansa haltuunsa valtteja, joilla voi selviytyä voittajaksi kiristyneessä maailmanlaajuisessa kilpailussa.

Päämäärät ja keinot ovat sinänsä johdonmukaisia ja oikeita. Suomen 1990-luvun huikea taloudellinen ja teknologinen nousu on erinomainen esimerkki siitä, mitä uuden teknologian kehittämiseen ja osaamispääoman vahvistamiseen tähtäävällä strategialla ja sen pitkäjänteisellä toteuttamisella on mahdollista saavuttaa.

On menestykseen tarvittu ripaus hyvää onneakin, mutta se vain todistaa oikeaksi vanhan totuuden: sattuma suosii valmistautunutta.

Kansallinen menestystarinamme perustui ennen kaikkea 80-luvun alussa käynnistettyyn pitkäjänteiseen teknologiapolitiikkaan. Hyvin koulutettu kansa, uuden teknologian käyttöönotolle myönteinen perusasenne, toimiva infrastruktuuri, kattava alueellinen yliopistoverkko, jyrkästi kasvaneet taloudelliset panostukset tutkimus- ja kehitystyöhön sekä viisas markkinoiden avaaminen loivat yhdessä edellytykset, joiden varassa Suomi hankki itselleen suhteellisen edun viestintä- ja informaatiotekniikan tuottajana ja soveltajana.

Strategian onnistumisesta saamme kiittää myös suomalaisten vähäistä muutosvastarintaa. Täällä ei ole ollut tapana lakkoilla tai osoittaa mieltä uutta teknologiaa vastaan. Olemme aina suhtautuneet suo-

peasti, jopa innostuneesti, uusiin keksintöihin ja niiden käyttöönottoon.

Suomalaisten teknologiamyönteisyyteen voi löytää myös kulttuurisen selityksen. Pohjoisen ankarat olosuhteet ovat opettaneet tarttumaan innolla kaikkeen, mikä auttaa selviytymään ja tekee elämän helpommaksi.

Sain omintakeiselle teorialleni mainion todistuksen eräässä Harvardin yliopistossa järjestetyssä seminaarissa, jossa selitin samalla loogiikalla kaikkien Pohjoismaiden sijoittumista informaatioteknologian soveltamisen eturiviin. Yksi amerikkalaisista osanottajista kiirehti vakuuttamaan, että Yhdysvalloista löytyy samanlaista pioneerihenkeä Minnesotan osavaltiota. Miksi ei löytyisi, kun sen asukkaista lähes puolella on suomalaiset tai skandinaaviset juuret. Väitän, että myös lyhyt teollinen historiamme on edistänyt muutosalttiutta. Vielä 50-luvulla puolet suomalaisista hankki toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Muuhun läntiseen Eurooppaan nähden myöhäisen teollistumisen ansiosta Suomeen ei ehtinyt juurtua uudistumista jarruttavia vanhoja teollisia rakenteita.

Saimme lentävän lähdön muutokselle tietoyhteiskunnaksi.

Berkeleyn yliopiston professori David J. Teece viittasi äskettäin lehtihaastattelussa amerikkalaiseen tutkimukseen, jonka mukaan farmareiden pojat ovat yrittäjinä ja yritysjohtajina nälkäisiä ja heidän osuutensa Yhdysvaltain elinkeinoelämän menestykseen on merkittävä.

Suomessa näkee saman ilmiön, vaikka sitä ei ole taidettu koskaan tutkimuksin todentaa. Käytännössä monet suomalaiset harppasivat suoraan agraarisesta elämänmuodosta informaatioyhteiskuntaan, kun maalaistalon pojat ja tyttaret kouluttautuivat tietotekniikan ammattilaisiksi.

Talonpoikaisen monitaitoisuuden ja yrittämisen perinteet istuvat hyvin tietoyhteiskunnan vaatimuksiin, itse asiassa huomattavasti paremmin kuin teolliseen elämänmuotoon.

Kansallinen strategia puntariin

World Economic Forum arvioi äskettäin ilmestyneessä raportissaan Suomen maailman kilpailukykyisimmäksi maaksi. Samanlaisia mairittelevia arvioita esittävät kaikki muutkin taloudellista suorituskykyä ja teknologista osaamista mittaavat kansainväliset laitokset. Jos niihin on luottamista, Suomen pitäisi juuri nyt olla maailman paras maa houkuttelemaan pääomaa, yrityksiä ja työvoimaa.

Kilpailukykyymittausten tulokset perustuvat häkellyttävän paljon kohdemaan päättäjien keskuudessa tehtäviin kyselyihin, ja siksi niistä voi pitää pikemminkin itsetyytyväisyysindekseinä. Siksi vertailujen tuloksiin kannattaa suhtautua suurin varauksin. Riittää, kun katsoo, miten kahden 1990-luvun alun kilpailukykyymittausten kärkiin maan Japanin ja Saksan on käynyt.

Suomen menestystarina on totta, mutta se on enemmän historiaa kuin tätä päivää. Osassa kansantalouden moottoreista tehot alkavat huolestuttavasti heiketä.

Lamaa seurannut tuotannon, viennin ja työllisyyden kasvu perustui ratkaisevasti informaatio- ja kommunikaatioteknologian tarvaroiden ja palvelujen valmistukseen. ITC-toimialan kasvuvauhdin hiipuessä ja tuotannon painopisteen siirtyessä Aasiaan valmistukseen perustuvat hyödyt tietenkin supistuvat.

Vaikka maailmantalous kääntyisi kasvuun, ITC-tuotteiden markkinat eivät enää palaa entiselleen. Niinpä Nokia- ja teknologiavetoinen nousuhuuma on valitettavasti taakse jäänyttä elämää. Kun samanaikaisesti monet muutkin menestyksen reunaehdot muuttuvat, kansallista strategiaa on pakko muuttaa. Voimme tietysti parantaa juoksuamme niissä asioissa, joilla tähänastinen maailmanluokan menestys on hankittu. Koulutuksen laatua on mahdollista reippaasti nostaa. Teknologian kehittämisen rahoitus täytyy pitää kasvu-uralla. Huipputason osaamista on vahvistettava myös niillä toimialoilla ja niissä yrityksissä, joissa edistymisen on tähän saakka jäänyt vaatimattomammaksi.

Kaikki edellä sanottu täytyy tehdä, mutta en silti usko, että enemmän samaa -filosofia riittää. Sillä strategialla emme pysty tulevaisuudessa ylläpitämään suhteellista kilpailuetuamme tietoon ja osamiseen perustuvan yhteiskunnan rakentamisessa.

Tämän kirjan perimmäinen tarkoitus ei ole yrittää koota luetteloa käytännön toimenpiteistä, joihin suhteellisen kilpailuetumme säilyttämiseksi tulisi ryhtyä. Sitä vastoin yritän tunnistaa suomalaisen yhteiskunnan heikkouksia ja vahvuuksia siinä maailmassa, jota kohti olemme kulkemassa. Samalla nostan esiin joitakin ainespuita, joiden varaan Suomen menestystarinan jatkoa on mielestäni mahdollista rakentaa.

Lähtökohtani on alussa esittämäni olettaus, että elämme valankumouksellista teknologista murrosta, jonka ensimmäisestä vaiheesta selviydimme hyvin. Toinen vaihe tulee olemaan vahvemmin sisällöllinen ja vähemmän teknologinen kuin ensimmäinen. Silti siitä tulee vähintään yhtä vaativa niin yksityiselle kansalaiselle kuin yritykselle ja koko yhteiskunnallekin.

Miten meneillään olevaan murros pitäisi nähdä, miten siihen tulisi asennoitua tai millaisella kansallisen päätöksenteon ja vuorovaikutuksen metodilla se pitäisi kohdata?

Siinä tämän kirjasen haaste.

Historiallinen tausta

Ei ole mitään uutta auringon alla

Ajatus siitä, että oman aikamme vallankäyttäjät ovat keksineet jotta-kin nerokasta uutta oivaltaessaan tieteen ja tutkimuksen perustavaa laatua olevan arvon, on historiaton. Tieteen, elinkeinojen ja politiikan keskinäiset suhteet ovat jo vuosisatojen ajan ratkaisevasti muovanneet kansakuntien menestyksen ehtoja.

Löytöretkien rikastuttamat Espanja ja Portugali edustivat keskiajan lopulla tieteen ja teknologian ehdotonta huippua, kunnes katolisen kirkon sisällä levinnyt uskonnollinen ahdasmielisyys sai niistä yliotteen. Inkvisitio näivetti Iberian niemimaan henkistä pääomaa alistamalla tieteen, tutkimuksen ja korkeimman opetuksen uskonnollisten pyrkimysten välikappaleeksi.

Etenkin uskonnollisen puhdasoppisuuden nimissä toimeen panut juutalaisten, arabien ja muiden toisuskoisten karkotukset tekivät tuhoisaa jälkeä Espanjan ja Portugalin tiedeyhteisöissä. Niinpä ne jäivät uuden ajan alussa liikkeelle lähteneen eurooppalaisen sivistyksen ja teknologian kukoistuskauden sivustakatsojiksi. Edes alusmaista tuodut valtavat rikkaudet eivät kyenneet estämään Espanjan ja Portugalin vähittäistä valumista maanosamme takamaaksi.

Inkvisitio ja uskonpuhdistus siirsivät uuden ajan alun Euroopan henkisen ja aineellisen kehityksen painopisteen etelästä pohjoiseen.

Ottomaanien imperiumin historia noudatti samaa kaavaa. Keskiajalla islamilainen Lähi-itä edusti taloudellisesti ja sotilaallisesti kehittyneintä osaa maailmasta. Osaksi se perusti mahtinsa vuorovai-
kutukseen idän ja lännen kesken välittämällä paitsi tavaroita myös tiedettä ja teknologiaa Kiinasta ja Intiasta Eurooppaan. Samalla se säilytti merkittävän osan Euroopan kulttuurisesta perinnöstä pimeän keskiajan yli.

Käyttämämme numerot ovat jäänne ja käytännön todiste arabien menneestä mahdista ja välittäjän roolista. Kutsumme niitä yhä arabialaisiksi, vaikka todellisuudessa numeromme ovat intialaista alkuperää.

Tiettyssä vaiheessa ulkopuolisille vaikutteille altis ja kehittynyt arabialainen kulttuuri kääntyi sisäänpäin. Se alkoi pitää omaa ajattelu- ja toimintamalliaan ylivertaisena muihin nähden ja eristäytyi kanssakäymisestä uusimman tiedon kehittäjien kanssa.

Tunnettu islamilaisen maailman historian ja kulttuurin tuntija professori Bernard Lewis todistaa väitteen häkellyttävällä tiedolla. Uuden ajan alusta 1700-luvun lopulle saakka ottomaanien valtakunnassa ilmestyi läntisen Euroopan kielistä käännettynä vain yksi ainoa teos, joka sekin opasti syfiliksen hoitoon. Näin uuden ajan alun Euroopan vallankumouksellinen tieteen ja teknologian kehitys jäi arabimaailmalle täysin vieraaksi.

Kun uudistukset lopulta käynnistyivät, kaikki tapahtui aivan liian hitaasti, jotta modernin tieteellisen ajattelun kehityksestä eristäytynyt imperiumi olisi kyennyt pelastumaan. Ongelmat ovat tuttuja myös tämän päivän arabimaailmalle. Vuonna 2000 arabimaissa asui yli 280 miljoonaa ihmistä. He saivat aikaan yhtä suuren yhteenlasketun kansantuotteen kuin 40 miljoonan asukkaan Espanja. Arabimaiden osuus maailman väestöstä on 5 prosenttia mutta maailmassa julkaistuista kirjoista vain runsas prosentti. Henkilökohtaisten tietokoneiden suhteen luvut ovat vielä synkemmät: maailmassa on keskimäärin 78 henkilökohtaista tietokonetta tuhatta asukasta kohden, mutta arabimaissa vain 18.

Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelman tuella toimiva arabitutkijoiden ryhmä näki vuonna 2002 julkaistussa raportissa (The

Arab Human Development Report) jälkeenjääneisyyteen kolme pääsyytä: henkilökohtaisten vapauksien, naisten oikeuksien ja kunnollisen koulutuksen puutteen. Nämä ongelmat ovat seurausta monia arabimaita hallitsevasta autoritäärisen maallisen ja konservatiivisen uskonnollisen vallan yhdistelmästä.

Kirjoittajien johtopäätös oli yksiselitteinen. Arabimaiden täytyy nopeasti kasvattaa panostusta koulutukseen ja vapaaseen intellektuaaliseen tutkimukseen sekä lisätä vuorovaikutusta ympäröivän maailman kanssa. Heidän mielestään käsillä on niiden ”viimeinen mahdollisuus päästä matkalle tulevaisuuteen”.

Vuoden 2003 lokakuussa julkistettu toinen raportti toisti saman peruspäätelmän. Se kannusti arabimaita avoimuuteen, vuorovaikutukseen toisten kulttuurien kanssa sekä kriittiseen ajatteluun, jotta ne voisivat kasvattaa kykyään tuottaa luovaa osaamista. Kirjoittajien mielestä vain siten ne pystyvät kuromaan umpeen yhä pahenevan tiedollisen jälkeenjääneisyyden.

Parhaat, vai pitäisikö sanoa pahimmat, esimerkit taloudellisen menestyksen menettämisestä löytyvät Latinalaisesta Amerikasta: Argentiinasta ja Uruguaysta. Ennen toista maailmansotaa ne kuuluivat maailman rikkaimpien valtioiden joukkoon. Etenkin Uruguay rakensi pohjoismaisen mallin kaltaisen hyvinvointivaltion, jonka rahoituspohja romahti 1950-luvulla maailmantalouden muutosten seurauksena.

Jokaisen hyvinvointivaltion muuttumattomuuden nimiin vannovan kannattaisi perehtyä Uruguayn historiaan. Se käy esimerkiksi siitä, miten nopeasti hyvinvointi muuttuu pahoinvoinniksi, kun kansakunta kieltäytyy jääräpäisesti tunnustamasta ympäröivien olosuhteiden muutosta eikä pysty sisäisesti uudistumaan.

Tuorein epäonnistuja, Neuvostoliitto, ymmärsi kyllä tieteen ja teknologian merkityksen mutta ei ollut valmis hyväksymään niiden kehityksen yhteiskunnalle asettamia vaatimuksia. Neuvostojärjestelmä sijoitti valtavan määrän kansantalouden voimavaroja koulutukseen, tutkimukseen ja teknologiaan. Erään arvion mukaan se kykeni 1980-luvulla, juuri ennen romahdustaan, valjastamaan suuremman mää-

rän yliopistokoulutuksen saaneita insinöörejä tutkimus- ja kehitystyöhön kuin Yhdysvallat.

Paradoksaalista, että silti Neuvostoliitto lopulta kaatui ennen kaikkea siihen, että se ei kyennyt vastaamaan modernin teknologian haasteeseen. Se johtui kahdesta syystä: tieteen ja tutkimuksen edistyksele elintärkeän vapauden puutteesta ja siitä, että leijonanosaa tutkimukseen ja kehitystyöhön osoitetuista valtavista voimavaroista oli valjastettu pelkästään pönkittämään sotilaallista suurvalta-asemaa.

Salaisen poliisin pitkäaikainen päällikkö Lavrenti Berija puki sanoiksi neuvostojärjestelmän perusfilosofian: ”Kun me bolševikit haluamme saada jotakin aikaan, me suljemme silmämme kaikelta muulta.” Tämä lyhytnäköinen toimintamalli ei mennyt hautaan Stalinin ja Berijan mukana, vaan sitä noudatettiin neuvostovaltion hamaan loppuun saakka.

Sortuminen kilpavarusteluun ja laadukkaimpien voimavarojen alistaminen sen palvelukseen ei silti yksinään selitä eurooppalaisen sosialismin taloudellisen suorituskyvyn rappeutumista. Siltä puuttuivat kannustimet ja yrittäjäyys, joilla tieteen ja kehitystyön tulokset olisi tehokkaasti muunnettu ihmisten elämää hyödyttäviksi tuotteiksi ja palveluiksi.

Britannia 1800-luvulla ja viime vuosisadan Yhdysvallat ovat esimerkkejä päinvastaisesta. Ne kehittyivät tieteen suurvalloiksi, mutta osasivat samalla muuntaa tutkimuksen tulokset teolliseksi ja kaupalliseksi menestykseksi. Kumpikaan ei saavuttanut johtoasemaansa onnellisen sattuman ansiosta, vaan Britannia pystyi rakentamaan teollisen vallankumouksen ensimmäisen aallon ja Yhdysvallat sen toisen vaiheen kannalta suotuisimman toimintaympäristön.

Kiinalla on teoriassa kaikki edellytykset yltää samankaltaiseen johtoasemaan tällä vuosisadalla. Sen tulevaisuutta varjostavat kuitenkin monet riskit: maailman suurimmat sisäiset tuloerot, alueiden väliset jännitteet, ympäristön pilaantuminen sekä patoutuneet poliittisen järjestelmän uudistuspainee. Mikä tahansa niistä voi katkaista maailman runsasväkisimmän valtion nousukierteen.

Tuotantomuoto määrää

Kuulun niihin, jotka Karl Marxin lailla uskovat vallitsevan tuotantomuodon pitkälti määräävän yhteiskunnallisia rakenteita, kulttuuriamme ja elämisen tapaamme, jopa arvojärjestystämme. Agraariyhteiskunnan ja teollisen valtion erot eivät johdu perimmältään siitä, että ihmiset olisivat muuttuneet. Olemme vain sovittaneet työn, asumisen, perheen ja elämäntapamme teollisen järjestelmän vaatimusten mukaan.

Näin kehittyi teollisen järjestelmän ihminen: homo industrialis.

Sama muutospainne kohdistui myös yhteiskunnan instituutioihin, sosiaaliturvaan ja koulutukseen. Ne esitetään mielellään yhteiskunnallisen taistelun tai päättäjien nerokkuuden aikaansaannoksina. Todellisuudessa uudistusten suunnan ovat sanelleet tuotantoelämän tarpeet. Päätöksentekijöiden taidot ovat päässeet enemmän oikeuksiinsa siinä, miten hyvin näitä vaatimuksia on osattu lukea ja ennakoida.

Länsimaisen hyvinvointiyhteiskunnan monet yksityiskohdat ovat politiikan ja työmarkkinoiden kädenvääntöjen tulosta, mutta sen muoto ja perussisältö ovat teollisen järjestelmän rautaisen logiikan sanelemia.

Tästä seuraa, että kun siirrymme uuteen tuotantomuotoon, myös yhteiskunnallisten rakenteiden ja sosiaalisten suhteiden on vastaa-vasti uudistuttava. Jos niin ei tapahdu, yhteiskunta alkaa taantua tai ajautuu kriisiin. Siitähän Marxin nimeen vannoneen eurooppalaisen sosialismin romahduksessa oli viime kädessä kyse.

Mutta sääntö toimii myös päinvastoin: yhteiskunta, joka joustavimmin ja tehokkaimmin kykenee mukautumaan uuden tuotantomuodon vaatimaan järjestykseen, saa kansakuntien keskinäisessä kilpailussa mahtavan edun.

Neljä menestyksen tekijää

Mitkä tekijät jakavat kansakunnat menestyjiin ja menettäjiin? Onko mahdollista löytää edes karkeita selityksiä sille, miksi jotkut yhteis-

kunnat onnistuvat uudistumaan ja toisille irrottautuminen vanhoista asenteista ja rakenteista on niin vaikeaa? Miten on mahdollista, että jokin kansakunta voi hetkessä muuttua maailmanlaajuisen kilpailun voittajasta häviäjäksi tai päinvastoin?

Historian kokemusten perusteella voi osoittaa yhden yleisen perusehdon, jonka täytyy toteutua, jotta yhteiskunta lunastaa paikan menestyjien joukossa. Kaikkia edelläkävijöitä yhdistää vapaus: tieteen ja tutkimuksen vapaus, markkinoiden vapaus sekä yksilön vapaus. Historia ei tunne ainoatakaan pysyvää poikkeusta tästä säännöstä.

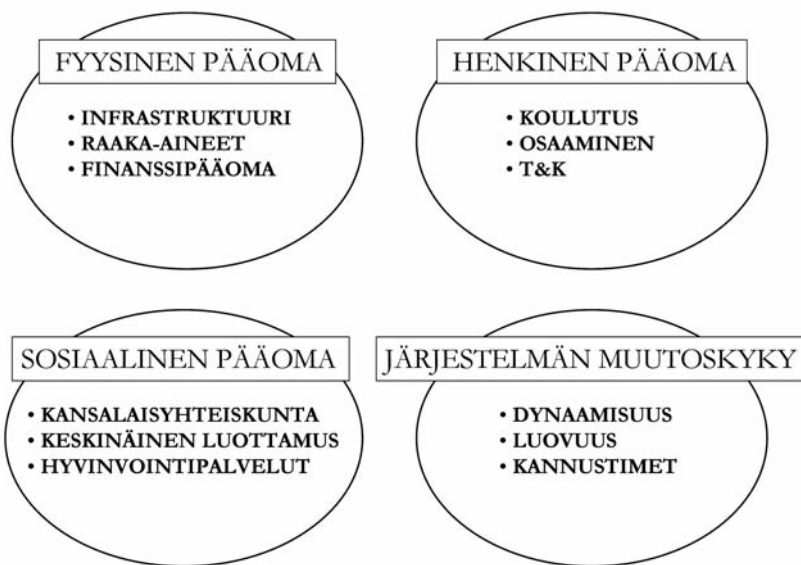
Kaikki yritykset rakentaa vaurautta ja hyvinvointia eristäytymällä muusta maailmasta tai ylläpitämällä totalitaarista valtiota ovat ennen pitkää päättyneet romahdukseen.

Varsinaiset kansalliset menestystekijät kiteyttäisin neljään: yhteiskunnan taitoon luoda ja ylläpitää fyysistä, henkistä ja sosiaalista pääomaa sekä sen kykyyn sopeutua ympäristön muutoksiin. Näiden neljän tekijän merkitys ja keskinäinen suhde on elänyt koko ajan taloudellisten, teknologisten ja yhteiskunnallisten reunaehtojen muuttuessa. Niiden luonteesta tämän päivän olosuhteissa saa parhaiten kuvan käytännön esimerkkien kautta.

Kun Kiina 1970-luvun lopulla käynnisti uudistuspolitiikkansa, harvat uskalsivat ennustaa sille parempaa menestystä kuin sosialismin ykkössuurvallalle Neuvostoliitolle. Köyhällä, eristäytyneellä ja takapajuisella Kiinalla ei pitänyt olla mitään erityistä etua, jonka varassa kehittyä.

Neljännesvuosisadan takainen Neuvostoliitto sitä vastoin piti hallussaan valtavia luonnonrikkauksia, ylivertaisia Kiinaan verrattuna. Myös infrastruktuurin ja taloudellisten resurssien suhteen Neuvostoliitto saattoi rakentaa tulevaisuuttaan selvästi vahvemmin fyysisen pääoman varannoin kuin itäinen naapurinsa.

Neuvostojärjestelmä arvosti tiedettä ja tutkimusta. Se investoi koulutukseen samaan aikaan, kun Kiinan kulttuurivallankumous teki parhaansa tuhotakseen maan vähätkin henkisen pääoman varannot.



Kyky luoda sosiaalista pääomaa oli molemmissa sosialismin mah-
timaissa vaatimaton. Neuvostoliiton järjestelmää voi pitää heikoista
heikompana, mutta ero ei voinut olla taloudellisen kehityksen kan-
nalta ratkaiseva.

Merkittävimmäksi selittäjäksi osoittautuu kyky järjestelmän muu-
tokseen. Siinä missä Neuvostoliitto-Venäjä alkoi 1980-luvun puoli-
välissä hävittää vanhan vallan ulkoista kuorta ja ryhtyi vannomaan
demokratian ja markkinatalouden nimeen, Kiina säilytti marxilaisen
fasadin mutta rakensi sen varjossa kokonaan uutta järjestelmää.

Puoluejohtaja Deng Xiaoping puki kiinalaisten strategian yksin-
kertaiseen muotoon: ”Mitä väliä sillä on, minkä värinen kissa on,
kunhan se vain pyydystää hiiriä.”

Parissa vuosikymmenessä Kiina muuttui eturivin teolliseksi suur-
vallaksi, jonka tämän hetken teknologinen ja taloudellinen suoritus-
kyky on yliverlainen Venäjään verrattuna.

Uudesta Kiinasta on tullut koetinkivi myös Euroopalle. Jos
Euroopan unioni ja sen keskeiset jäsenmaat eivät pysty nopeasti

vahvistamaan sisäistä dynamiikkaansa, ne menettävät lyhyessä ajassa Kiinalle Yhdysvaltain ykköshaastajan aseman maailmanlaajuisessa kilpailussa taloudellisesta, poliittisesta ja sotilaallisesta vaikutusvalasta.

Vetureista jarrumiehiksi

Japanin ja Saksan toisen maailmansodan jälkeinen taloushistoria näyttää vahvistavan Neuvostoliitto-Venäjän ja Kiinan vertailun johtopäätöksen: kyky sopeuttaa talouden rakenteet ja mekanismit muuttuvia olosuhteita vastaaviksi on nykyajan globaalissa taloudessa tärkein kansallisen menestyksen ehto.

Suursodan päätyttyä sen hävinneet Saksa ja Japani olivat aineellisesti ja henkisesti raunioina. Fyysisestä ja henkisestä pääomasta valitsi huutava pula, mutta ihmisten valtava elämänhalu ja ääretön sopeutumiskyky korvasivat aineelliset puutteet.

Sodassa pahasti tuhoutunut tuotantokoneisto täytyi rakentaa uudelleen, ja sen ansiosta Japani ja Saksa saivat käyttöönsä kehittyneintä teknologiaa. Saksassa siihen yhdistyi talousministeri Ludwig Erhardin johdolla toteutettu laaja talousohjelma, joka loi perustan vakaalle valuutalle ja teki maasta modernin markkinatalouden.

Saksan talousihmeen sai aikaan järjestelmämuutos, ei amerikkalaisten antama Marshall-apu.

Saksa ja Japani valitsivat kansalliseksi strategiakseen maailmanmarkkinoiden valloittamisen. Taloudelliset toimintamallit poikkesivat toisistaan, mutta lopputulos oli sama. Suursodan halveksitut häviäjät muuttuivat yhdessä sukupolvesta pelätyiksi ja kadehdituiksi kilpailijoiksi.

Vielä vuonna 1992 World Economic Forum arvioi Japanin maailman ylivoimaisesti kilpailukykyisimmäksi valtioksi ja Saksan yhtä selväksi kakkoseksi. Raportin tekijät selittivät saavutukset ennen kaikkea molempien loistavalla taidolla muuntaa ideat ja teknologiat markkinoilla menestyviksi tuotteiksi.

Siihen aikaan sekä Japanin että Saksan tutkimuksen ja osaamisen taso edusti ehdotonta maailman huippua. Niiden fyysisen ja henkisen pääoman resurssit olivat Yhdysvallat pois lukien kaikkiin kilpailijoihin nähden ylivoimaiset. Silti molemmat vaipuivat lyhyessä ajassa yhä jatkuvaan taloudelliseen lamaannukseen.

Jälleen selitys löytyy rakenteista. Päinvastoin kuin toista maailmansotaa seuranneissa olosuhteissa Japani ja Saksa jäivät 90-luvulla paikalleen jämähtäneiden taloudellisten rakenteidensa vangiksi. Sisäinen dynamiikka hiipui, eikä riittävää painetta ja tahtoa uudistukseen löytynyt.

Saksan heräämistä todellisuuteen viivytti laajalle levinnyt harhaluulo, että kasvun hidastuminen johtui vain Saksojen yhdistymisen aiheuttamasta taloudellisesta rasituksesta. Se kelpasi vuosien ajan perusteluksi toimettomuudelle. Edes liittopresidentti Roman Herzogin vuoden 1997 huhtikuussa Berliinissä pitämä poikkeuksellisen suorasukainen puhe Saksan talouden ja yhteiskunnan ongelmista ei johtanut mihinkään käytännön toimiin.

Ensimmäinen vakava yritys uudistusten toteuttamiseksi pääsi liikkeelle vasta keväällä 2003. Liittokansleri Gerhard Schröderin Agenda 2010 käy käsiksi Saksan työmarkkinoiden ja eläkejärjestelmän rakenneongelmiin, mutta on kyseenalaista, riittääkö se pysäyttämään jo vuosikymmenen kestäneen alamäen.

Saksan vaikeudet ovat koko Euroopan yhteisiä. Kun maanosan veturi yskii, sen lamaannuttava vaikutus tuntuu koko yhteismarkkinoilla. Kaikille saattaisi olla onneksi se, että Saksa ajautuisi nopeasti avoimeen kriisiin, joka pakottaisi riittävän syvällisiin uudistuksiin ja loisi koko yhteiskuntaan niitä tukevan ilmapiirin.

Japanin ja Saksan esimerkit neuvovat myös suhtautumaan varauksin kansainvälisiin kilpailukykyvertailuihin. Mittaavatko ne varmasti kansakunnan suorituskyvyn kannalta olennaisimpia tekijöitä ja ovatko nämä tekijät ylipäätyään yhteismitallisia? Kertooko tulos enemmän historiasta kuin tästä päivästä tai tulevista mahdollisuuksista?

Tänään vertailujen tekeminen on kaiken lisäksi vaikeampaa kuin kymmenen vuotta sitten. Fyysisen ja henkisen pääoman varantoja voi

kohtalaisen luotettavasti mitata, mutta kuka pystyy uskottavasti vertaamaan kansakuntien valmiutta järjestelmänsä muuttamiseen tai niiden kykyä tuottaa sosiaalista pääomaa.

Käsitteenä sosiaalinen pääoma on yhä epämääräinen ja sen edes summittainen mittaaminen mahdotonta. Silti uskallan ilman erityisiä perusteluja väittää, että järjestelmän muutoskyvyn ohella nimenomaan sosiaalisen pääoman painoarvo kansallisena menestystekijänä kasvaa. Ihmisten keskinäinen luottamus, paikallisen ja valtiollisen päätöksenteon uskottavuus tai kansalaisyhteiskunnan toimintakyky sanelevat yhteiskunnan henkisen ilmapiirin, mutta sen ohella ne vaikuttavat ratkaisevasti myös taloudelliseen suorituskyyneen.

Maailmanlaajuiset markkinat ja uusi teknologia pakottavat verkottumaan, ja siihen kykenevät vain sellaiset yhteiskunnat, joissa kansalaiset ovat kasvaneet keskinäisen luottamuksen ja sosiaalisen vastuun ilmapiirissä.

Tämä asettaa kovia vaatimuksia kaikille yhteiskunnille, mutta aivan erityisesti Kiinalle. Pelkästään taloudelliset uudistukset eivät sille riitä. Ennemmin tai myöhemmin Kiinan täytyy muuttaa myös poliittista järjestelmäänsä ja taata kansalaisten perusoikeudet, jotta se pystyy kilpailemaan myös luovuudella ja innovaatioilla.

Jos ja kun sosiaalisen pääoman painoarvo kansallisena kilpailutekijänä kasvaa, se saattaa järkyttää voimasuhteita yllättävällä tavalla. Henkiseen ja etenkin fyysiseen pääomaan nähden sosiaalisella pääomalla on näet yksi aivan erityinen piirre: sitä ei voi ostaa eikä tuoda, ja sen varantojen kasvattaminen kestää pitkään.

Samat haasteet, erilaiset mallit

Usko tuotantomuodon mahtiin ei tarkoita sitä, että yksilöiltä ja yhteiskunnilta puuttuisi valintojen mahdollisuus. Vaikka pohjoismainen, keskieuropalainen, amerikkalainen tai japanilainen talous- ja yhteiskuntamalli edustavat samaa osaamisen ja teknologisen kehi-

tyksen tasoa, niiden arvomaailmat, yrityskulttuurit tai valtiolliset järjestelmät eroavat selvästi toisistaan.

Teollinen järjestelmä on asettanut tietyt perusvaatimukset koulutukselle, terveydenhuollolle, verotukselle ja sosiaaliturvalle, mutta jokainen yhteiskunta on vastannut niihin oman perinteensä mukaisella tavalla.

Eri mallien asettaminen paremmuusjärjestykseen on hankala, lähes mahdoton tehtävä. Yleensä vertailut sortuvat siihen, että arvioinnin kohteeksi otetaan jokin yksittäinen ilmiö tai ominaisuus ottamatta huomioon yhteiskuntien kulttuurisia ja historiallisia eroja.

Onko esimerkiksi pohjoismainen veromalli parempi vai huonompi kuin amerikkalainen?

Vastausta on täysin mahdoton löytää veroprosentteja vertaamalla. Kovin paljon uskottavampi siitä ei tule, vaikka vertailuun liitetäisiin myös vakuutus pohjaiset sosiaali- ja terveydenhuollon kustannukset. Perimmäinen ongelma on siinä, että pohjoismainen veronmaksaja saa vastikkeeksi palveluja, joita amerikkalainen ei edes odota yhteiskunnalta. Viime kädessä törmätään erilaisiin arvojärjestyksiin, ja ne taas juontuvat nimenomaan historiallisista ja kulttuurisista eroista.

Amerikkalainen ajattelu lähtee siitä, että kansalainen vastaa ensisijaisesti itse tarvitsemiensa palvelujen ostamisesta ja kevyt verotus jättää hänelle siihen tarvittavat rahat. Eurooppalaisessa ja varsinkin pohjoismaisessa mallissa yhteiskunta kerää verovarot kansalaisilta ja tuottaa niiden avulla palvelut, joita se uskoo ihmisten tarvitsevan.

Vaikka yhden maan kokemuksia ei voi irrottaa taustastaan ja siirtää sellaisenaan toiseen ympäristöön, hyvien käytäntöjen vertailu ja luova soveltaminen on kaikille hyödyksi.

Siinä Euroopalla on opittavaa amerikkalaisten tavasta kantaa myös henkilökohtaista vastuuta sosiaalisesta turvaverkosta. Vastaavasti Yhdysvallat ajautuu umpikujaan nykyisen terveydenhuoltojärjestelmänsä hallitsemattomasti kasvavien kustannusten ja sen antamaan turvaan jäävien valtavien aukkojen kanssa. Kestävät ratkaisut ongelmaan ovat löydettävissä vain eurooppalaisia kokemuksia hyödyntäen.

Talous- ja yhteiskuntamallien eroista huolimatta kaikki kehittyneet yhteiskunnat kohtaavat saman haasteen: kuinka uudistaa itsensä yhteensopivaksi globaalin toimintaympäristön ja informaatioteknologian vallankumouksen yhdessä synnyttämän uuden tuotantomuodon kanssa?

Tämän tuotantomuodon kuvaamisessa voin taas turvautua Karl Marxin oppeihin. Vuonna 1848 hän ennusti, että kapitalismi tulee ”maailmanmarkkinoitten haltuunsa ottamisella muodostamaan kaikkien maitten tuotannon ja kulutuksen yleismaailmalliseksi ja pakottamaan kaikki kansakunnat käyttämään samaa tuotantotapaa, elleivät tahdo joutua perikatoon”.

Juuri niin globalisaatiossa käy.

Teknologisen innovaation kaava

Informaatioteknologian vallankumous ja samanaikainen globaalistuminen etenevät sellaisella vauhdilla, että tajuntamme ei pysy mukana. Vanhan totutun järjestyksen murtuminen synnyttää ihmisissä epävarmuutta, pelkoa ja vastarintaa sekä vaistomaista halua pitäytyä vanhassa. Tällaisessa ilmapiirissä päähuomio kiintyy luonnostaan uhkakuihin ja riskeihin, jotka hautaavat alleen globaalin informaatiotyhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet.

Kansainvälisen talouden uuden vuosituhaten alun vastoinikäymiset ja maailmanlaajuinen terrorismin uhka vahvistavat mielikuvaa siitä, että teollinen maailma on liukumassa kohti hallitsematonta epäjärjestyä.

On paljon niitä, jotka uskovat, että lainsäädännöllä, työmarkkinasopimuksin tai eurooppalaisin ja maailmanlaajuisin järjestelyin entinen turvallinen olotila on mahdollista palauttaa. He näkevät suurimmaksi haasteeksi hyvinvointiyhteiskunnan arvojen ja järjestelmien säilymisen. Sen uskotaan onnistuvan, kunhan uusi teknologia ja globalisaatio saadaan valjastetuiksi palvelemaan vallitsevaa järjestystä ja oikeita päämääriä.

Se on kaunis ajatus, mutta täysin todellisuudelle vieras.

Epävarmuuden ajan voi nähdä myös toisin.

Historian kaikissa teknologisissa harppauksissa on toistunut sama kaava. Uusien, mullistavien keksintöjen läpimurto kestää pitkään, useita vuosikymmeniä. Tuo jakso synnyttää murroskohdan, jossa vanha järjestys rapautuu ennen kuin uusi saa muotonsa, ja siitä seuraa monia vaikeita sopeutumisongelmia: muuttopaineita, työttömyyttä ja syrjäytymistä.

Toisaalta yksikään vallankumouksellinen keksintö ei ole itsessään osoittautunut sammoksi. Höyrykone, sähkövoima tai polttomoottori sai aikaan todellisen kumouksen vasta, kun vanha talous oppi kunolla hyödyntämään sen tarjoamia mahdollisuuksia.

Otan jälkimmäisen väitteeni tueksi muutamia esimerkkejä.

Saksalaisen kultasepän Johannes Gutenbergin ansioksi luettu kirjapainotaito mullisti koko länsimaisen kulttuurin. Hänen latinankielinen Raamattunsa valmistui vuonna 1455, mutta sitä seuranneiden viiden vuosikymmenen aikana mekaanisesti painetut kirjat olivat valtaosin samoja, joita munkit olivat vuosisatojen ajan kopioineet käsin.

Kirjapainotaidon tuottama sisällöllinen vallankumous alkoi vasta 1500-luvulla. Erityisesti Martti Lutherin saksankielinen Raamattu ja italialaisen valtio-oppineen Niccolo Macchiavellin samoihin aikoihin ilmestynyt Ruhtinas avasivat tietä uudelle aikakaudelle.

Kirjapainotaidon keksiminen johti puolen vuosisadan viiveellä syvällisiin muutoksiin tieteessä, opetuksessa ja kulttuurissa. Näin teknologinen vallankumous sai aikaan henkisen ja hengellisen vallankumouksen, joka vaikutti radikaalisti käsityksiimme ihmisestä ja luonnosta, uskonnosta ja valtiosta.

Samat teknologian kehitykseen liittyvät säännönmukaisuudet voi nähdä myös rautateiden rakentamisen historiassa. Varsinkin Yhdysvalloissa maanlaajuisen rautatieverkon rakentaminen synnytti valtavan innostuksen. Syntyi tuhansia yhtiöitä, jotka kävivät ankaraa kilpailua parhaista yhteyksistä ja keräsivät sekä kotimaisilta että kansainvälisiltä markkinoilta pääomia investointeja varten.

Tämä teollisen ajan ensimmäinen lupaus uudesta taloudesta päättyi yhtä onnettomasti kuin kaikki myöhemmätkin. Rautateiden rakentamisen synnyttämä spekulatio ja talouden ylikuumentuminen saivat aikaan uuden mantereen ensimmäiset pörssiromahdukset. Osakkeiden arvot putosivat jyrkästi, tuhansia yhtiöitä ajautui konkurssiin ja nopean arvonnousun houkuttelemat sijoittajat menettivät omaisuuksia. Itse rautatieverkon rakentaminen ja ylläpito pikemminkin köyhdytti kuin rikastutti siihen sijoittaneita. Vain kourallinen 5 000 amerikkalaisesta rautateiden rakentamista varten perustetusta yhtiöstä tuotti historiansa aikana voittoa. Silti kukaan ei edes yritä väittää, että investoinnit olisivat menneet hukkaan.

Rautatiet edustivat 1800-luvulla mullistavaa uutta teknologiaa, jonka soveltaminen tuotti valtavan hyödyn sekä yksityiselle elinkeinoelämälle että koko amerikkalaiselle yhteiskunnalle. Vallankumous syntyi, kun muut alat, etenkin elintarviketuotanto sekä nouseva rauta- ja terästeollisuus, alkoivat täysitehoisesti hyödyntää mantereen halki ulottuvaa rautatieverkkoa.

Nopeat ja tehokkaat liikennevälineet antoivat huiman sysäyksen tuottavuuden kasvuille. Rautatieverkko teki mahdolliseksi massatuotantoon ja massakulutukseen perustuvan talouden. Sen seurauksena syntyi ”American System”, joka nosti Yhdysvallat maailmanluokan teolliseksi suurvallaksi.

Vastaavat ilmiöt voi nähdä myös informaatioteknologian vallankumouksessa. Uusi teknologia on ensimmäisessä vaiheessa tehostanut tavaroiden ja palvelujen tuotantoa ja ennen kaikkea tehnyt mahdolliseksi maailmanlaajuisten markkinoiden syntymisen.

Niin mullistavalta kuin tietokoneen tai matkapuhelimen käyttöönotto tuntuukin, voi presidenttiehdokas Al Gorea mukaillen perustellusti väittää: ”We ain’t seen nothing yet.” Emme ole vielä nähneet mitään, olemme kokeneet vasta informaatioteknologisen vallankumouksen ensimmäisen aallon. Kirjapainotaitoon rinnastettuna lähestymme vaihetta, jossa siirrytään munkkien käsin kirjoittamien kirjojen painamisesta Martti Lutheriin ja Niccolo Macchiavelliin.

Samainen Macchiavelli kuvasi yhä ajankohtaisella tavalla muutoksen heikointa lenkkiä: ihmistä itseään. Yhteiskunnallisiin uudistuksiin ajava muutospaine syntyy vasta, kun vanhasta luopuminen on suuren enemmistön edun mukaista. Siinä suhteessa Macchiavellin lähes 500 vuotta vanha sääntö pätee yhä: ”Ei ole olemassa vaikeampaa ja vaarallisempaa tehtävää kuin laatia asioille uusi järjestys. Kaikki ne vastustavat uudistusta, joille vanhasta järjestyksestä on ollut etua, ja sitä laimeasti puolustavat ne, jotka siitä ehkä hyötyisivät.”

Tällaisen tehtävän edessä päätöksentekijät nyt seisovat.

Suomen haaste

Seuraajasta edelläkävijäksi

Oman maamme talouden lähihistoria sisältää tulevien haasteiden kannalta mielenkiintoisia ja hyödyllisiä kokemuksia. Miten on mahdollista, että kansakunta, joka läntisen Euroopan hännänhuippuna siirtyi maatalousyhteiskunnasta teolliseksi valtioksi, nousi edelläkävijäksi informaatioyhteiskuntaan siirtymiselle? Mikä osuus 80-luvun lopun talouskuplan puhkeamisella ja sitä seuranneella syvällä lamalla oli taloudellisten ja yhteiskunnallisten rakenteittemme uudistamisessa?

Toistaiseksi nämä kysymykset ovat jääneet tutkimatta tai tutkimuksessa on käyty käsiksi pelkkiin pintailmiöihin. Esimerkiksi Suomen Akatemian suuren lamatutkimuksen loppuraportin anti jäi lähinnä poliittisesti värittyneeksi jälkiviisasteluksi. Sen keskeisen johtopäätöksen voi kärjistäen pelkistää yhteen lauseeseen: lamasta olisi selvitty vähintään yhtä vähin vaurioin tekemättä mitään.

Keskeisenä vastuunkantajana en tietenkään pysty tekemään objektiivisia tulkintoja 90-luvun alun ratkaisuista, mutta siitä olen varma, että niiden sisällön ja vaikutusten huolellinen ja ennakkoluuloton tutkiminen olisi tulevien linjavalintojen kannalta hyödyksi.

Oma vakaumukseni on, että laman oloissa ja sen pakottamana tehdyillä monilla suurilla uudistuksilla luotiin perusta, jonka ansiosta vuon-

na 1993 alkaneesta uudesta noususta tuli jyrkkä mutta siitä huolimatta kestävä. Tärkeintä on silti katsoa eteenpäin. Mistä löytyvät ne välineet ja keinot, joilla pidämme moniin muihin maihin nähden saavuttamamme teknologisen suhteellisen edun ja pystymme samanaikaisesti vastaamaan etenkin väestön ikääntymisen sekä uhkaavan aluerakenteen romahduksen synnyttämiin taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin?

Kaikki kolme haastetta ovat modernille suomalaiselle yhteiskunnalle ennen kokemattomia. Jokainen niistä riittäisi yksinään panemaan yhteiskunnan sopeutumiskyvyn kovalle koetukselle. On vielä monin kerroin vaikeampaa, kun joudumme ratkaisemaan kaikki kolme ongelmaa samanaikaisesti.

Sodanjälkeinen teollinen kehityksemme perustui muiden etumatkan tavoittamiseen. Käytimme tehokkaasti hyväksi meitä pidemmälle edenneiden yhteiskuntien saavutuksia mutta otimme myös oppia niiden virheistä ja epäonnistumisista.

Etenkin länsinaapuri Ruotsi toimi pitkään esikuvana ja menestyksen mittarina. Viime vuosikymmenellä suuresta haaveesta tuli vihdoin totta: tavoitimme Ruotsin elintason ja ajoimme siitä ohi. Samanaikaisesti nousimme monilla tuotannonaloilla teknologisesti ja tuottavuuden suhteen maailman ehdottomaan kärkeen.

Jatkossa emme enää voi turvata toisten seuraamiseen. Omassa sarjassamme edellä ei ole enää ketään. Siksi Suomen haaste on siirtä kiinnikurojasta edelläkävijäksi ja uudistaa oma kansallinen strategiansa sen vaatimusten mukaiseksi.

Tehtävä on itsessään kova, mutta väestön ikääntyminen nostaa sen vaikeusastetta. Kuinka harmaantuva yhteiskunta pystyy pitämään itsensä uuden luomisen kärjessä ja toimimaan maailmanlaajuisena edelläkävijänä?

Heikkenevä huoltosuhde

Parhaassa työiässä ollessaan suuret ikäluokat loivat teollistuvalla Suomelle mahtavan kilpailuedun. Lasten ja vanhusväestön osuus suh-

teessa työikäisiin on ollut meillä muuhun Eurooppaan nähden vähäinen.

Kun 1940-luvun loppupuolella syntyneet lähivuosina siirtyvät eläkkeelle, huoltosuhteemme heikkenee nopeasti, ja vuonna 2020 sijoitumme sen suhteen Euroopan unionin heikoimpien maiden joukkoon. Kaiken lisäksi sijoitumme huonosti huonojen joukossa. Yhdessä Japanin kanssa useimmista Euroopan valtioista tulee teollisen ajan historian koekaniineja. Yhdelläkään teollistuneella maalla ei ole rauhan oloista kokemusta siitä, mitä tapahtuu, kun väkiluku alkaa laskea.

Kun suuret ikäluokat jättävät työelämän, Suomella on edessään kollektiivinen eläkkeelle siirtyminen. Vuoteen 2020 mennessä yli 65-vuotiaiden määrä kasvaa nykyisestä runsaasta 750 000:sta yli 1,2 miljoonan.

Kestääkö eläkejärjestelmämme rahoitusperusta? Kuinka ja millä rahalla vastataan väestön ikääntymisen seurauksena dramaattisesti lisääntyvään sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeeseen?

Väestön harmaantuminen on paitsi taloudellinen myös sosiaalinen ja kulttuurinen haaste. Nuoret ikäpolvet antavat yhteiskunnalle sen dynaamisuuden ja uudistumiskyvyn. Viime vuosisadan alun valtiollisen, kulttuurisen ja taloudellisen nousun airuet edustivat aikansa nuorta polvea. Vastaavalla tavalla teollinen Suomi oli parhaassa työiässä olleiden suurten ikäluokkien aikaansaannos.

Ikärakenteen vinoutuma on tosiasia, jolle emme enää mahda mitään. Vuoden 2020 työikäinen väestö on jo syntynyt. Syntyvyyden kasvu on toivottavaa, mutta nyt näköpiirissä olevaan ongelmaan se ei toisi helpotusta. Päinvastoin, tilanne vain heikentyisi entisestään.

Monet uskovat rajojen avaamisen ja lisääntyvän siirtolaisuuden ratkaisevan väestöongelmamme. Maahanmuuton varaan en kovin paljon laskisi. Rajojemme takana ei odota merkittävää muuttajien jonoa. Suomi ei ylipäätään ole mielenkiintoinen muuton kohde, varsinkaan niille, joilla olisi parhaat edellytykset sopeutua yhteiskuntaamme ja olosuhteisiimme. Toisaalta työvoiman tuonti on paljon tehottomampi työvoimaongelmien ratkaisija kuin yleisesti kuvitel-

laan. Käytössäni ei ole tutkimustietoa, mutta oletan, että yhden maahanmuuttajan aiheuttama työvoiman kysyntävaikutus on lähellä yhtä. Toisin sanoen ulkomaalainen muuttaessaan Suomeen ja täyttäessään yhden työpaikan synnyttää omalla kulutuksellaan miltei yhden ihmisen työpanoksen tarpeen.

Vaikka maahanmuutto ei ole patenttilääke ikääntymisen aiheuttamaan työvoimaongelmaan, se voi olla yksi osa ratkaisua. Suomi tarvitsee ulkomaista työvoimaa myös osaamiskilpailun ja luovuuden vahvistamisen takia. Yhdenmukainen ja yksivärinen maa ei voi olla sellainen maailmanlaajuinen innovaatiokeskus, johon haluamme pyrkiä.

Teknologiasta apu työvoimapulaan

Näistä lähtökohdista seuraa kaikissa olosuhteissa suoranainen pakko saada ihmiset pysymään ja viihtymään nykyistä pidempään työelämässä. Viime vuosiin saakka ei ole ollut pelkästään hyväksyttävää vaan suorastaan toivottavaa, että eläkkeelle siirtyminen tapahtuu mahdollisimman aikaisin. Nyt ajan henki täytyy kääntää päinvastaiseksi: hyväksyttävää ja toivottavaa on, että työura jatkuisi mahdollisimman pitkään.

Eläkkeelle siirtymistä suosivaan ilmapiiiriin on monta ymmärrettävää syytä. Monen ikääntyneen työntekijän koulutus ja osaaminen eivät enää riitä radikaalisti muuttuneilla työmarkkinoilla. Vastaavasti yrityksille eläkejärjestelmät ovat olleet helppo ja houkutteleva rakennesopeutuksen väline. Kaiken lisäksi yleinen mielipide on haiराhtunut kuvittelemaan, että eläkkeelle siirtyvä avaa nuorelle mahdollisuuden työllistyä.

Maailmassa, jossa osaaminen ratkaisee, tällainen logiikka ei toimi. Työn määrä ei ole vakio, joka voidaan sopivalla tavalla jakaa työntekijöiden kesken.

Tähän saakka uusi teknologia on nähty haitaksi työllisyydelle. Totta on, että uudet, tehokkaammat koneet ja laitteet ovat syrjäyttä-

neet varsinkin rutiininomaista suorittavaa työtä. Kasvava tuotanto on saatu aikaan pienemmällä ihmistyön määrällä.

Suurten ikäluokkien väistyessä työelämästä asetelma voi kääntyä pääläelleen: teknologiasta voi tulla tehokas apuväline, jolla voimme ratkaista vähitellen pahenevaa työvoimaongelmaamme.

Maailmanluokan suoritukset uuden teknologian kehittämisessä ja hyödyntämisessä ovat sitä välttämättömpiä, mitä suuremmat vaatimukset asetamme hyvinvointiyhteiskunnan palveluille. Syy siihen on hyvin yksinkertainen. Hyvinvointiyhteiskunnan ylläpito vaatii verotuloja, ja niitä voi syntyä vain ripeän talouskasvun, menestyvän yritystoiminnan ja korkean työllisyyden myötä.

Määritelmän mukaan talouskasvu voi perustua vain kahteen tekijään: työvoiman tarjonnan lisäykseen tai tuottavuuden kasvuun. Väestön ikääntymisen takia Suomen työvoima supistuu, ja sen tekijän vaikutus talouskasvuun on vähintään seuraavat 20 vuotta negatiivinen. Näin ollen kaikki tulevaisuuden kasvuodotukset perustuvat Suomessa tuottavuuden nousuun. Siihen puolestaan on vain yksi tie: uuden teknologian ennakkoluuloton ja kilpailijoita tehokkaampi hyödyntäminen.

Tuottavuuden kasvattamisessa väestön ikääntyminen voi kääntyä eduksi. Kun työvoiman tarjonta supistuu ja se johtaa monilla aloilla työvoimapulaan, yritysten ja myös julkisen sektorin on pakko lisätä voimavaroja tuottavuutta kohottaviin investointeihin ja innovaatioihin. Tämän tekijän ansiosta pelko väestön vanhentumisen dynaamisuutta heikentävästä vaikutuksesta voi osoittautua aiheettomaksi.

Siksi kannattaa suhtautua varovaisesti ainakin kaikkein synkimpiin ennusteisiin siitä, miten suuri ongelma työvoimapulasta tulevaisuudessa kehkeytyy. Yhteiskunnan muutos ei ole koskaan suoraviivaista matematiikkaa. Uskon, että uusi teknologia korvaa tulevaisuudessa ihmistyötä paljon suuremmassa mitassa kuin nyt osaamme edes kuvitella.

Pienuus on myös valtti

Missä ja miten Suomi voi jatkossa hankkia sellaisen suhteellisen kilpailuedun, joka olisi niin vahva, että kykenemme myös tulevaisuudessa korvaamaan pienuudesta, syrjäisyydestä ja harvasta asutuksesta aiheutuvat vääjäämättömät haitat?

Pienuus ei sinänsä ole este menestymiselle. Päinvastoin, esimerkiksi Harvardin yliopiston professori Juan Enriquez näkee pienuuden valtiksi. Hänen mielestään ”the future belongs to small populations who build empires of the mind” eli tulevaisuus on pienten kansakuntien, jotka rakentavat henkisiä suurvaltoja.

International Data Corporation/World Times kehitti ensimmäisen tietoyhteiskuntakehitystä vertailevan mittarin, Information Society Indexin. Vuonna 2003 vertailun kärkeen sijoittui Ruotsi ja sen jäljessä seurasivat Tanska, Hollanti, Norja, Suomi, Uusi-Seelanti ja Sveitsi. Yhdysvallat sijoittui kahdeksanneksi ja ylsi ainoana taloudellisenä suurvaltana kymmenen kehittyneimmän valtion joukkoon.

Käsitystä pienten maiden kilpailukyvyistä avointen rajojen ja informaation teknologian hallitsemassa maailmassa tukee myös vuoden 2001 tammikuussa Foreign Policy -lehdessä julkaistu yksinkertainen ja karkea mutta havainnollinen yritys verrata eri valtioiden globaalistumisen astetta. Sen mittauksen kärkeen sijoittuneet valtiot olivat poikkeuksetta kaikki kooltaan ja väkiluvultaan pieniä: Singapore, Hollanti, Ruotsi, Irlanti ja viidentenä Suomi. Yhdysvallat ylsi tällä listalla vasta kahdennelletoista sijalle.

Vaikka näistä vertailuista karsisi pieniä maita suosivan vääristymän, perusviesti on kiistaton: maan kapea väestöpohja tai markkinoihin nähden etäinen sijainti ei ole este kilpailukyvyille.

Globaalitaloudessa menestyneitä pieniä maita yhdistävät monet tekijät: hyvä koulutustaso, yhteiskunnan toimivuus ja turvallisuus, korkeatasoinen infrastruktuuri sekä jo ennestään suuri riippuvuus ulkomaankaupasta. Ne ovat korvanneet kotimarkkinoiden pienuuden tai syrjäisyyden aiheuttaman haitan useimpiin suurempiin kil-

pailijoihin nähden ylivertaisella kyvyllä kehittää, soveltaa ja ottaa käyttöön uutta teknologiaa.

Teknologisen kehityksen tahti jatkuu huimana. Bill Joy, Sun Microsystemsin huippuasiantuntija, väittää, että vuoden 2025 tienoil-la rakennetaan tietokoneita, jotka ovat teholtaan miljoona kertaa nykyisiä voimakkaampia. Jos lupaukset bioteknologian mahdollisuuksista muuttuvat todeksi, tulevaisuudessa ravinnon tuotanto ja terveydenhuolto mullistuvat perusteellisesti.

Informaatioteknologian vallankumouksen ensimmäisessä aallossa menestyivät ne, joilla oli kyky kehittää, valmistaa ja ottaa käyttöön uusia laitteita ja välineitä. Suomi ja muut Pohjoismaat onnistuivat siinä laadukkaan koulutuksen, tutkimus- ja kehityspanostuksensa sekä telemarkkinoiden muita eurooppalaisia kilpailijoita nopeamman avaamisen ansiosta.

Seuraavassa aallossa voimasuhteet muuttuvat. Kiinasta on kehittynyt globaali teollisuuden työpaja, joka vähitellen ottaa haltuunsa johtoaseman laitevalmistuksessa. Tietotekniikan hardwarelle on vaikea ennustaa suurta tulevaisuutta Suomessa tai muissa eurooppalaisissa maissa. Investointien virta kulkee Euroopasta Aasiaan ja Euroopan sisällä lännestä itään.

Aasia, Intia etunenässä, on ottamassa haltuunsa myös softwaremarkkinoita. Jatkuvasti voi lukea uutisia siitä, miten valtiot luovat infrastruktuuria houkutellakseen läntisten teollisuusmaiden yrityksiä siirtämään ohjelmistotuotantoaan ja siihen liittyviä palveluja Aasiaan.

Saman ongelman kanssa kamppailee myös Yhdysvallat. Financial Times uutisoi syyskuussa 2003, miten Silicon Valley menettää koko ajan tutkimus- ja kehitystyötä sekä tuotantoa Aasiaan. Kun edes amerikkalaiset äärimmäisen joustavat työmarkkinat eivät pysty pysäyttämään ITC-investointien ja työn pakoa, miten huomattavasti jäykkäliikkeisempi Eurooppa siihen kykenisi? Vielä selvemmin voimasuhteiden muutoksen aistii Aasiassa. Esimerkiksi elektronisten laitteiden valmistajana vahvan aseman saavuttanut Singapore on joutunut tunnistamaan Kiinan rannikkoseudun ylivoiman, ja se hakee kuumeises-

ti itselleen uutta roolia panostamalla globaaliin palvelusektoriin sekä kehittämällä itseään alueensa johtavana logistiikkakeskuksena.

Uuteen kilpailuetuun

Menestyminen eurooppalaisessa talousvertailussa ja mairittelevat kilpailukykymittaukset antavat harhaanjohtavan kuvan Suomen näkymistä. Maailmanlaajuisen työnjaon muutokset koskettavat myös meitä. On varauduttava siihen, että menetämme tulevaisuudessa asemiamme ICT-valmistajana.

Tuulimyllyjä vastaan ei kannata taistella. Niukkoja voimavaroja ei pidä tuhlat vääjäämättömästi etenevän muutoksen torjumiseen, vaan ne pitää suunnata uusien kilpailuetujen hankkimiseen informaatioteknologian vallankumouksen seuraavassa aallossa.

Sen ennusmerkit ovat jo selvästi näkyvissä, ja ne noudattavat teollisen ajan historian aiempien teknologisten murrosten kaavaa. Seuraavassa aallossa teknologian voimakas kehitys jatkuu, mutta innovaatioiden painopiste siirtyy uusien teknologisten välineiden tuottamisesta niiden hyödyntämiseen kaikilla tuotannonaloilla sekä myös julkisella sektorilla.

Kirjapainotaidon hyödyt eivät rajautuneet painokoneiden valmistajiin tai rautatieyhtiöiden rataverkkojen rakentajiin. Samalla tavoin ratkaisevaa tulevaisuuden kannalta ei välttämättä ole, kuka valmistaa informaatioteknologian tuotteita tai niiden vaatimia ohjelmistoja. Seuraavan aallon voittajiksi selviytyvät ne kansakunnat, jotka ovat nopeimpia ja taitavimpia hyödyntämään uuden teknologian sovelluksia kaikessa taloudellisessa toiminnassa.

Siinä tarvitaan paljon muutakin kuin insinööritaitoa.

Mistä aineksista informaatioteknologian toisen aallon kilpailukyky voisi syntyä? Mikä osuus sosiaalisilla ja kulttuurisilla tekijöillä on kansallisen menestyksen tekijöinä?

Käytännössä painopiste aiemmin kuvaamani neljän kansallisen menestystekijän kesken muuttuu. Kuljemme kohti tulevaisuutta, jossa

fyysisen ja henkisen pääoman suhteellinen painoarvo laskee ja ratkaisevammaksi tulee yhteiskunnan kyky sosiaalisen pääoman luomiseen sekä sen joustavuus ja luovuus eli järjestelmän muutосkyky.

Viime vuosikymmenen lopun teknologiahurmos lupasi uutta taloutta, jossa vanhat talouden lainalaisuudet eivät enää päde. Sellaista uutta taloutta ei ole eikä tule. Sitä vastoin uusi teknologia voi uudistaa vanhaa taloutta, tehdä siitä entistä joustavampaa ja tehokkaampaa. Näin avautuu näköala kaikkien alojen pitkään kestävälle tuotavuuden kasvulle ja sitä kautta kansakunnan vaurastumiselle.

Informaatioteknologian vallankumouksen toisen aallon tärkeimmät innovaatiot ovat institutionaalisia, organisatorisia tai toimintatapamuutoksia. Tietokoneiden kapasiteetin kasvun tai niiden hintojen halpenemisen suurimmat vaikutukset ovat välillisiä. Ne tekevät mahdolliseksi toimintatapojemme ja liiketoimintakulttuurimme uudistamisen tai julkisen sektorin palvelujen tuottamisen aivan uusilla tavoilla.

Teollisen ajan pitkän aikavälin suunnittelun ja etujen yhteensovituksen tai viime vuosikymmenen insinööritaitojen sijaan kilpailuvaltiksi on nousemassa orkesterointikyky. Siinä kansakunta koostuu itsenäisesti toimivista mutta yhteiseen päämäärään pyrkivistä soluista, jotka pystyvät luovasti ja nopeasti tuottamaan kokonaan uusia tapoja organisoida tavaroiden tai palvelujen tuotantoa sekä yhteiskunnan toimintoja.

Maan pienuus voi olla suuri valtti tällaisen verkoston rakentamisessa. Kun kaikki tuntevat toisensa, eri aloista, alueista ja etupiireistä koostuva orkesteri voi soida taidokkaammin ja sen johtaminen on helpompaa. Meiltä myös puuttuu suurille maille tyypillinen yksityinen ja julkinen byrokratia, joka on myrkyä institutionaaliselle luovuudelle.

Mutta tulevaisuus ei tule, se on tehtävä.

Tulevaisuuden suuntaviivat

Globaalitalous mahdollisuus Suomelle

Kansakunnan kehitys nojaa tulevaisuudenuskoon. Aineellinen ja henkinen menestys on mahdollista vain sellaisissa yhteiskunnissa, jossa yksilöt, yritykset, kunnat ja maakunnat näkevät tulevaisuuden mahdollisuuksina ja uskovat omiin kykyihinsä.

Sisäänpäin käpertynyt ja itseriittäinen yhteiskunta ei voi pärjätä luovuudella ja innovaatiokyvyllä kilpailtaessa.

Toisaalta kestävä tulevaisuudenusko voi perustua vain raakaan ja rehelliseen arvioon ympäröivästä todellisuudesta. Tilanteen kaunistelulla ja tuulentupien rakentamisella on lyhyet jäljet.

Tosiasioiden tunnustamisessa on viisauden alku myös kansallista strategiaa rakennettaessa.

Perusvalinta on lopulta yksinkertainen: pitäydymmekö vanhassa ja keskitymmekö olemassa olevien rakenteiden puolustamiseen vai suuntaudummeko rohkeasti tulevaisuuteen. Kuulun niihin, joiden mielestä suomalaisilla on globalisaatiossa ja informaatioteknologian vallankumouksessa paljon enemmän voitettavaa kuin hävittävää.

Tämän sanoessani en suinkaan yritä kieltää suurten ylikansallisten yritysten ohjastaman globaalitalouden syntyyn liittyviä riskejä ja haittoja. Se tulkitaan usein harhaanjohtavasti markkinoiden vallaksi, vaikka todellisuudessa on kyse nimenomaan yritysten vallasta.

Madaltuvat rajat suosivat myös kielteisten ja vahingollisten ilmiöiden leviämistä maasta toiseen. Muutos suosii vahvempia ja osavampia. Toisaalta oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo sekä ympäristöarvot joutuvat koetukselle, kun maailmanlaajuisesti tuotantoaan organisoivat yritykset hakevat kaikkia mahdollisia kustannushyötyjä.

Ongelmia ja uhkia voi nähdä kaikkialla, mutta ei ratkaisevasti enemmän kuin siinä maailmassa, jossa nyt elämme.

Globalisaation hyväksyminen perustosiasiaksi ei tarkoita alistumista John Kenneth Galbrighin kuvaamaan ”olosuhteiden tyranniaan”. Suurin riski joutua virran vietäväksi syntyy silloin, jos yhteiskunta valitsee strategiakseen muutoksen vastustamisen. Neuvostoliitto ei ole maailmanhistoriassa ainoa valtio, joka kuvitteli pystyvänsä elämään omilla säännöillään ja joutui sen seurauksena talouden ja teknologian lainalaisuuksien riepoteltavaksi.

Euroopan unionin ja etenkin sen eräiden suurimpien jäsenmaiden tavassa selitellä omia vastoinikäymisiään ja heikkouksiaan suhteessa Yhdysvaltoihin ja Aasiaan esiintyy välillä eurooppalaisen sosialismin historiasta tuttuja fraaseja. Omien puutteiden sijasta vika löydetään epäreiluista pelisäännöistä tai väärästä tavasta mitata menestystä.

Nykyajan valtiomiestaitoon kuuluu kyky ennakoida teknologisen ja taloudellisen kehityksen suuntaa sekä rohkeus suunnata yhteiskunnan voimavaroja tulevaisuuden vaatimusten mukaisesti. Niin toimien pienikin kansakunta voi hankkia itselleen liikkumavaraa ja resursseja, joilla se pystyy toteuttamaan sosiaalisia, sivistyksellisiä ja kulttuurisia päämääriään.

Paljon parjattu kansainvälinen kilpailukyky takaa suvereniteettia; sen menettäminen johtaisi galbrightilaiseen olosuhteiden tyranniaan.

Globalisaation varjopuolista huolta kantavien kannattaa muistaa, että teknologisia harppauksia ja niiden aiheuttamia murroksia on aina seurannut pyrkimys uuden järjestyksen rakentamiseen. Teollinen valankumous kylvi demokraattisen kansallisvaltion siemenet. Sitä tarvittiin luomaan nousevalle teollisuudelle vakaat edellytykset ja puitteet.

Myös globaali informaatiotalous tarvitsee sen omaan logiikkaan sopivia yhteiskunnallisia mekanismeja ja pelisääntöjä. Nyt ne täytyy luoda ensi sijassa kansainvälisin järjestelyin. Maailman kauppajärjestö, Kansainvälinen valuuttarahasto, Yhdistyneet kansakunnat sekä Euroopan unioni ja monet muut alueelliset yhteistyöorganisaatiot kantavat päävastuun uuden maailmanjärjestyksen rakentamisesta.

Kansalaisten tyytymättömyys ja halu protestoida on sinänsä ymmärrettävää. Kielteiset ilmiöt pitäisi kuitenkin nähdä vanhan väistymiseen ja uuden syntyyn liittyvinä vääjäämättöminä särkyinä. Suomalaisen edun mukaista on keskittyä uuden järjestelmän vahvistamiseen ja jättää hyödytön protestointi ja kivien heittäminen, joka vain vaikeuttaa maailmanlaajuisten sopimusten ja sitä kautta etenkin pienelle maalle elintärkeiden yhteisten pelisääntöjen aikaansaamista.

Kansalaisaktiivisuuden huomattavasti tehokkaampi väylä on kuluttajavalta. Vaikutamme jokainen omilla arkisilla kulutuspäätöksillämme globaalien markkinoiden suuntaan. Moderni informaatioteknologia edistää tavaroiden ja palvelujen markkinointia, mutta se voi olla myös entistä tehokkaampi ase kuluttajavallan välineenä.

Kuluttaja äänestää joka päivä miten, missä ja millaisin arvoin tavaroita ja palveluita tuotetaan. Valitettavan harvat ostopäätösten tekijät ymmärtävät, millaista valtaa käyttävät.

Toimintamalleja uusiksi

Informaatioteknologian vallankumouksen toisen aallon strategian avaintekijät ovat yliopistot ja tutkimuslaitokset, elinkeinoelämä sekä politiikka ja hallinto. Suomen menestys riippuu ratkaisevasti kaikkien näiden kolmen yhteistyön ja keskinäisen vuorovaikutuksen määrästä ja ennen kaikkea sen laadusta.

Konsensus-Suomessa vallan rajat, voimasuhteet tai pelisäännöt syntyivät toimintaympäristössä, joka on monelta osin historiaa. Pääoman, tavaroiden ja palvelujen sekä työn markkinat perustuivat pitkälle menevään säätelyyn. Päätöksenteko tapahtui korkean ja tehok-

kaasti varjellun valtiollisen rajan suojassa. Suomi eli 1980-luvulle saakka olosuhteissa, joissa teollisen ja taloudellisen kehityksen ehdot olivat pitkälle sisäisen sopimisen asia.

Tuossa ympäristössä yhteiskunnallisen päätöksenteon, elinkeinoelämän ja yliopistojen tehtävien ja vaikutusvallan rajat erottuivat varsin selvinä. Poliitiikka ja hallinto sanelivat suurelta osin kehityksen reunaehdot. Kansakunnan kilpailukyvyn kannalta ratkaisevat päätökset syntyivät hallituksessa, eduskunnassa ja Suomen Pankissa.

Valtiovallan, elinkeinoelämän ja yliopistojen keskinäinen vuorovaikutus oli rajallista ja säänneltyä. Pääsääntöisesti se tapahtui politiikan kautta: elinkeinoelämä ja akateemiset yhteisöt ajoivat etujaan ja vaikuttivat kansallisen strategian muotoutumiseen poliittisen päätöksentekokoneiston välityksellä.

Kansalliset linjaukset syntyivät komiteoissa, neuvostoissa tai toimikunnissa, joissa eri intressipiirien edut sovitettiin yhteen. Hyvinvointivaltion rakennusvaiheessa se onnistui yleensä helposti, koska saavutettuihin etuihin ei ollut tarvetta kajota.

Muutos lähti liikkeelle 1980-luvun alkupuolella, kun säätelytalouden purku kiihtyi. Maailmankaupan vapautuminen, pääomamarkkinoiden liberalisointi ja uuden teknologian orastava läpimurto hidastivat hyvinvointivaltion laajenemista, kunnes 1990-luvun alun lama pysäytti sen kokonaan.

Samanaikaisesti politiikan ja hallinnon vaikutuspiiri kaventui ja vastaavasti markkinavoimien ja sitä kautta elinkeinoelämän rooli vahvistui. Yliopistojen roolissa ei yleisesti tapahtunut muutosta. Poliitiikan suhteen ne tekivät selvän pesäeron, mikä johti mielestäni jopa liialliseen eristäytymiseen yhteiskunnallisesta päätöksenteosta. Teknologian kehittämisessä suunta oli päinvastainen, ja raja-aidat yrityksiin kaatuivat ryskyen.

Voimasuhteiden muutos yhteiskunnallisen päätöksenteon tapioiksi ja elinkeinoelämän hyväksi on mielestäni historiallinen vääjäämättömyys. Uuden teknologian kehittäminen ja laajamittainen soveltaminen tai globaalien markkinoiden hyödyntäminen eivät olisi onnistuneet ilman säätelytalouden purkua ja kilpailun vapauttamis-

ta. Paljon parjattu markkinavoimien vallan kasvu on tämän kolikon toinen puoli.

Mutta palaan vielä keskeiseen perusväittämäni: Suomen tuleva aineellinen ja henkinen hyvinvointi nojaa ratkaisevasti politiikan ja hallinnon, yliopistojen ja elinkeinoelämän keskinäisen vuorovaikutuksen määrään ja laatuun. Ne yhdessä voivat luoda moottorin, jonka avulla ikääntyvä Suomi tuottaa innovaatioita, jotka pitävät meidät globaalitaloudessa kilpailukykyisenä ja kasvuvoimaisena sekä auttavat selviytymään väestön ikääntymisen haasteesta.

Tuota moottoria viritettäessä kannattaa huolellisesti tutkia myös muiden kokemukset.

Mitä Amerikka opettaa?

Vuosi Harvardin yliopistossa antoi minulle mahdollisuuden perehtyä siihen, miten vuorovaikutus toimii Atlantin takana. Kaikki näkemäni ja kokemani vahvisti uskoani siihen, että suomalaisessa järjestelmässä on yhä paljon parantamisen varaa.

Harvardin havaintojen innostamana yritin tätä kirjoittaessani päästä käsiksi amerikkalaisen yhteistyömallin historiaa ja ominaispiirteitä kuvaavaan tutkimukseen. Sellaista en sinnikkäästä yrityksestä huolimatta löytänyt. Yliopistojen tiivis kanssakäyminen ja vuorovaikutus elinkeinoelämän ja julkisen vallan kanssa ovat ainakin osassa amerikkalaista yliopistoperinnettä niin luonnollinen asia, että sitä ei ole pidetty erityisesti tutkimisen arvoisena.

Tätä käsitystä vahvistaa erään amerikkalaisprofessorin tuhahtus, kun hän kuunteli eurooppalaisten pohdiskelua yliopistojen ja yritysten yhteistyön rajoista: ”Tuohan on 1970-luvun keskustelunaihe.”

Kun seuraavaksi kerron Harvardissa tekemistäni havainnoista, on tarpeen tehdä pari rajausta.

Ensinnäkin Harvard kuuluu harvalukuiseen eliittiyliopistojen ryhmään, joten se ei välttämättä edusta amerikkalaista akateemista yhteisöä tyypillisimmillään. Historiansa, asemansa ja mahtavien talou-

dellisten resurssiensa ansiosta se pystyy tekemään sellaisia asioita, joihin monella muulla yliopistolla ei ole mahdollisuuksia.

Toisaalta työskarkani rajoittui Kennedy School of Governmentiin, joten teen päätelmäni pelkästään yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta ja opetuksesta saatujen kokemusten perusteella.

Oman taustani ja tehtäväni johdosta seurasin erityisen tarkkaan tieteellisen uraputken ulkopuolelta yliopiston palvelukseen rekrytoitujen tehtäviä ja edesottamuksia.

Ensimmäisen hyvän oppitunnin järjestelmien eroista sain perehtyessäni siihen, mitä itseltäni ensimmäisessä tehtävässäni fellow-roolissa odotettiin. Suomalaisessa ympäristössä sen kuvaaminen on hankalaa jo pelkästään siksi, että fellow-nimikkeelle ei ole löytynyt kunnollista käännöstä.

Elinkeinoelämän valtuuskunta, EVA, on ratkaissut käännösongelman taitavasti puhumalla kumppaneista. Juuri sellaiseksi fellow-roolin koin. Yliopisto halusi kiinnittää opetus- ja tutkimustyötä tekevien kumppaneiksi hallinnon, politiikan, elinkeinoelämän tai median käytännön tehtävissä ansioituneita.

Kumppanin velvollisuuksiin kuului osallistua opetustyöhön sekä antaa oma panoksensa erilaisiin seminaareihin ja tapahtumiin. Samalla jäsenyys tiedeyhteisössä antoi lähes rajattomat mahdollisuudet syventyä juuri niihin kysymyksiin, jotka oman osaamisen kehittämisen kannalta tuntuivat kiinnostavimmilta.

Fellow-järjestelmä on vain yksi monista tavoista hyödyntää akateemisen maailman ulkopuolista kokemusta amerikkalaisessa yliopistojärjestelmässä. Kennedy School on rekrytoinut myös pysyviin tehtäviin, kuten professoreiksi ja luennoitsijoiksi, pääasiallisen elämäntyönsä hallinnon, elinkeinoelämän tai median palveluksessa tehneitä.

Järjestelmä on rakennettu niin, että akateemiset ansiot tai käytännön kokemuksen antamat meriitit eivät kilpaile keskenään vaan täydentävät toisiaan. Valintoja tekevien ei tarvitse miettiä, onko arvokkaampaa tehdä vuosikymmeniä työtä presidentin neuvonantajana Valkoisessa talossa vai käyttää sama aika akateemiseen tutkimukseen ja opetukseen.

Käytännön kokemusta edustavien yksi erityinen velvollisuus Harvardin kulttuurissa on motivoida opiskelijoita työhönsä. Voi vain kuvitella, millaisen vaikutuksen ensimmäisen vuoden opiskelijaan teki tunnetun senaattorin tai presidentin pitkäaikaisen neuvonantajan kuvaus yliopiston tehtävästä amerikkalaisen hallinnon kouluttajana ja niistä näköaloista, jotka Harvardista valmistuville avautuvat.

Yhteistyö käytännön toimijoiden kanssa ei rajoitu pelkästään työuransa päättäneisiin. Koko yliopistoyhteisölle tarkoitetuissa forum-tapahtumissa, luennoilla ja seminaareissa vierailee jatkuvasti kansallisia ja kansainvälisiä vaikuttajia. Tällä tavalla opetus ja tutkimus rikastuvat ajankohtaisella tiedolla ja käytännön arjesta lähtevillä näkökulmilla. Kaikesta näki, että jatkuva vieraiden virta innosti sekä tutkijoita että opiskelijoita omaan työhönsä.

Vuoden 2000 historiallisten presidentinvaalien jälkeen sain osallistua yliopiston ja politiikan vuorovaikutuksen kannalta kahteen hyvin mielenkiintoiseen tapahtumaan.

Ensin Kennedy School järjesti kolmipäiväisen koulutusohjelman uusille senaattoreille ja edustajainhuoneen jäsenille. Vaikka Harvardilla on julkisuudessa vahva demokraattinen leima, osallistujien enemmistö lukeutui republikaaneihin. Taitavasti laaditulla ohjelmalla ja sen puitteissa käydyillä keskusteluilla yliopisto loi itselleen erinomaisen verkoston, jota se pystyy myöhemmin hyödyntämään sekä opetuksessa että tutkimuksessa.

Muutamia viikkoja myöhemmin Harvardiin kokoontuivat kaikki varsinaisten presidentinvaalien ja esivaalien kampanjapäälliköt. Alustukset ja keskustelut tallennettiin raportiksi, joka heti vaalien jälkeen tehtynä palvelee mainiosti myös tulevan tutkimuksen tarpeita.

Erityisosaamisen hankkiminen ja ylläpito on uskottu Kennedy Schoolin lukuisien instituuttien tehtäväksi. Ne eivät tyydy pelkästään seuraamaan ulkopuolisina tapahtumia ja ilmiöitä vaan yrittävät myös aktiivisesti vaikuttaa niihin.

Instituutit kutsuvat säännöllisesti vieraikseen hallinnon, politiikan ja eri tutkimuslaitosten edustajia saadakseen aikaan dialo-

gia tutkimusnäkökulman ja käytännön päätöksenteon välille. Seminaareissa ja tapaamisissa arvioinnin kohteeksi nostettiin hyvin ajankohtaisia ja myös ristiriitoja herättäviä kysymyksiä. Seurasin itse esimerkiksi arviointia kansainvälisen rauhanturvatoiminnan ongelmista, Clintonin hallinnon suhtautumisesta Kioton sopimukseen ja Yhdysvaltain ja Euroopan suhteista sotilaallisissa kysymyksissä.

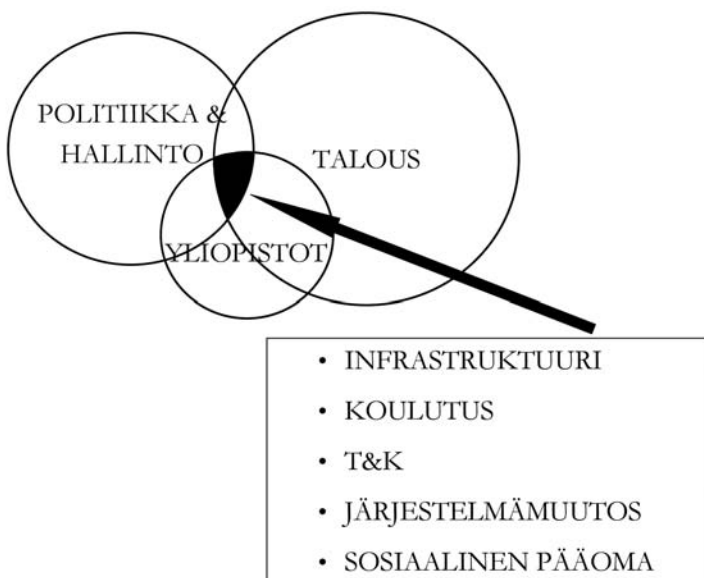
Instituutit osallistuvat myös kansallisten strategioiden laatimiseen yhdessä liittovaltion hallinnon tai muiden tutkimuslaitosten kanssa. Esimerkiksi Kennedy Schoolin Belfer Center tuotti vuoden 2000 presidentinvaalien alla yhdessä Nixon Centerin ja RANDin kanssa Yhdysvaltain turvallisuuspolitiikkaa käsittelevän ohjelmaperin. Samoin Harvard osallistui entisen senaattorin ja avaruuslentäjän John Glennin johdolla laaditun amerikkalaisen koulutusjärjestelmän tilaa pohtineen raportin laadintaan ja käsittelyyn.

On ilman muuta selvää, että Harvardin toimintamallit eivät sellaisenaan Suomeen istu. Silti niistä on paljon opittavaa, kun kehitämme suomalaista vuorovaikutuksen mallia. Yliopistojen tutkimus ja opetus tuottaa yhteiskunnalle arvokkainta mahdollista pääomaa, mutta aivan liian suuri osa siitä jää korottomille tileille ajan hamppaan nakerrettavaksi.

Yhteinen vyöhyke

Tietoyhteiskunnassa akateemisen maailman, yhteiskunnallisen päätöksenteon ja elinkeinoelämän voimasuhteet muuttuvat. Paljon kauaskantoisempi ja mielenkiintoisempi on kuitenkin se muutos, joka tapahtuu vaikutuspiirien asemassa suhteessa toisiinsa. Ne liukuvat selvästi päällekkäin. Näin syntyy suhteellisen pieni mutta äärimmäisen tärkeä yhteinen ala, jolla kansakunnan tuleva kilpailukyky pitkälti ratkeaa.

Mitä tälle akateemisen maailman, yritystoiminnan ja julkisen vallan yhteiselle alueelle sijoittuu?



Ensinnäkin sinne kuuluu yhteiskunnan infrastruktuuri, ennen kaikkea televerkko, jonka laadusta ja hinnaltaan kilpailukykyisistä palveluista kaikki kolme tahoa joutuvat yhdessä vastaamaan. Suomessa on mielestäni viime vuosina liian sinisilmäisesti uskottu siihen, että markkinoiden aito kilpailu huolehtii itsestään korkealuokkaisten ja kohtuuhintaisten tietoliikenneyhteyksien saatavuudesta.

Sekä perinteisten liikenneverkkojen että etenkin tietoyhteyksien rakentamisessa harvaan asutulla pitkien etäisyyksien maalla on tarpeita, jotka eivät hoidu ilman yhteiskunnan osallistumista. Tietenkin sen pitää tapahtua kilpailua vääristämättä ja markkinoilla toimivia yrityksiä hyväksi käyttäen.

Perinteisesti liikenneyhteyksien tai televerkkojen ulottamista laadukkaina koko maahan on perusteltu aluepolitiikalla tai kansalaisien yhdenvertaisuudella. Jatkossa se muuttuu yhä selvemmin kansalliseksi kilpailukykytekijäksi.

Informaatioteknologian kehittämiseen ja tuotantoon perustuva kasvu vaati moottoreikseen muutamia vahvoja yliopistokaupunkeja. Valtaosa 90-luvun ITC-vetoisen kasvun synnyttämistä uusista työpaikoista ja yrityksistä sijoittui pääkaupunkiseudulle, Oulun alueelle tai Tampereelle. Ne haukkasivat myös leijonanosan koko maan tutkimus- ja kehitysrahoituksesta.

Toisessa aallossa yliopistojen ja tutkimuslaitosten läheisyys ei ole enää yhtä ratkaisevaa. Kun painopiste siirtyy teknologian hyödyntämiseen ja sen yhdistämiseen perinteisten alojen osaamiseen, potentiaalisia toimijoita on maan kaikissa osissa, ja sitä kautta vaatimukset infrastruktuurille kovenevat. Laadukas ja kohtuuhintainen tietoverkko on pakko saada kaikkien ulottuville, jotta siirtyminen kohti uusia innovaatioita sekä tehokkaasti ja joustavasti toimivia verkostoja onnistuu.

Vielä merkittävemmän osan yhteisestä alueesta muodostaa henkisen pääoman alue: koulutus sekä tutkimus- ja kehitystyö. Valtion ja kuntien, elinkeinoelämän ja yliopistojen täytyy yhdessä huolehtia siitä, että suomalaisen tiedon ja osaamisen tuottamisen koneistolla on riittävät voimavarat ja että se käyttää niitä tehokkaasti ja laadukkaasti.

Pääoma-käsitteen yhdistäminen tietoon ja osaamiseen sisältää tärkeän viestin. Investoinnit henkiseen pääomaan voivat olla myös riskisijoituksia. Koulutusta on mahdollista kehittää väärillä aloilla, tai sitä voidaan myös tarjota liikaa, niin että sijoitetulle pääomalle ei synny järkevää tuottoa.

On hyvä, että uskomme koulutuksen ja sivistyksen voimaan. Se on osin johtanut ylilyönteihin. Yhteiskunnan tehtävä ei ole tukea koulutusta elämäntapana. Toisaalta halu auttaa työttömiä työllistymään on synnyttänyt ainakin minun silmissäni epämääräisen koulutustarjonnan, jonka teho näyttää jäävän olemattomaksi.

Koulutuksen ja tutkimuksen voimavarat täytyy ymmärtää aidosti pääomaksi, jota ei ole varaa tuhлата. Päinvastoin se pitää sijoittaa tuottavalla tavalla niin, että se tehokkaasti palvelee yhteiskunnan taloudellisia, henkisiä ja sosiaalisia päämääriä.

Koulu ja kodit luovat sosiaalista pääomaa

Joskus on vaikea ymmärtää, että lasten perusopetuksessa kamppailaan ankarien säästöpainoiden keskellä samaan aikaan, kun erilaista aikuiskoulutusta tarjotaan näyttävien mainoskampanjoiden ja taloudellisten houkuttimien kera.

Jyväskylän yliopiston professorin Lea Pulkkinen johdolla tehdyt tutkimukset osoittavat, että peruskouluikäisenä syrjäytyneellä on sen jälkeen hyvin vähän mahdollisuuksia muuttaa elämänsä kurssia. Eikö olisi viisasta hoitaa hyvin juuri se koulutusvaihe, joka tutkimusten mukaan pitkälti ratkaisee ihmisen tulevan elämänuran, ja vastaavasti tinkiä teholtaan kyseenalaisista aikuisiän paikkausyrityksistä?

Ilmainen ja laadukas perusopetus on parasta, mitä yhteiskunta voi tarjota tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden hyväksi. Meidän täytyy olla valmiit hyväksymään ja ymmärtämään, että markkinatalouden kilpailussa kaikki eivät voi tulla maaliin yhtä aikaa, mutta lähtöviivan pitää olla kaikille sama. Siitä Suomella ei ole varaa tinkiä nyt eikä tulevaisuudessa.

Kaikesta huolimatta suomalainen koulujärjestelmä on kansainvälisissä vertailuissa osoittautunut tehokkaaksi ja kilpailukykyiseksi teknisen tietopääoman kartuttajana. Tosin näihin vertailuihin kannattaa suhtautua yhtä suurin epäluuloin kuin kilpailukykymittauksiinkin. Ne kertovat huomattavasti enemmän historiasta kuin tästä päivästä tai tulevaisuudesta.

Hyvien tiedollisten oppimistulosten rinnalla suomalaisessa koulussa on suuria puutteita koulun kyvyssä edistää luovuutta ja yrittäjyyttä tai tukea sosiaalisen pääoman muodostumista. Toisin sanoen koulumme on hyvä siinä, mikä ratkaisi kansallisen menestyksen viime vuosisadan lopulla, ja pahimmat puutteet liittyvät niihin taitoihin, joita tulevaisuudessa eniten tarvitsemme.

Tässäkin vastuu on yhteinen. Koulun ongelmia ja haasteita ei voida jättää pelkästään yhteiskunnan harteille. Puhuin jo edellä perusopetuksen onnistumisen tai epäonnistumisen peruuttamattomuudesta.

On mahdoton ymmärtää, että kaikista koulutukseen tehdyistä investoinneista huolimatta peräti viidennes ikäluokasta jää vaille ammatillista perustutkintoa. Ikääntyvällä Suomella ei ole sellaiseen hukkaputkeen varaa. On löydettävä keinoja, joilla jokainen opintielle lähtevä saa kunnollisen ammatillisen koulutuksen, mutta myös riittävän motivaation työntekoon ja yrittämiseen.

Siihen tarvitaan myös henkilökohtaisia kannustimia ja tarvittaessa keppiäkin. Niin paljon myönteistä kuin ilmainen opetus on tuottanut, se on samalla hämärtänyt suomalaisten käsitystä yhteiskunnan koulutukseen tekemän sijoituksen arvosta.

Ainakin aikuiskoulutuksessa pitäisi olla valmis myös henkilökohdaksiin taloudellisiin uhrauksiin. Kukaan ei ihmettele kymmenien tuhansien eurojen sijoitusta viimeistään kahdessa vuosikymmenessä arvottomaksi käyvään omaan autoon, mutta pienikin vihjaus tarpeesta käyttää omaa rahaa koulutukseen nostattaa heti kiivaiden vastalauseiden myrskyn.

Sailaksen työryhmän opintojen rahoitusta koskevien ehdotusten logiikka on kirkas. Koulutus on investointi, jolle pitää järjestää rahoitusinstrumentit. Koska henkiseen investointiin ei löydy vakuuksia, valtio on takaajana. Koulutusinvestoinnin kulut eli lainan korot pitää kyetä vähentämään. Ja koska investoinnin tuottamaa pääomaa ei voi siirtää perillisille, myös pääoma pitää kyetä täysin poistamaan työuran aikana, ja siksi myös opintolainan pääoman tulee olla verotuksessa vähennyskelpoinen.

Julkisen vallan, yritysten ja yliopistojen yhteiselle alueelle kuuluu myös sosiaalisen pääoman vahvistaminen perheiden kautta. Käytännössä koti on kouluakin tärkeämpi sosiaalisen pääoman lähde. Siirtyminen maatalousyhteiskunnasta teolliseen aikakauteen on heikentänyt perheen mahdollisuuksia huolehtia kasvatusvastuustaan. Niin hyviä kuin yhteiskunnan järjestämät korvaavat palvelut ovatkin, ne eivät parhaimmillaankaan pysty korvaamaan vanhempien roolia.

Uusi teknologia parantaa ainakin teoriassa mahdollisuuksia yhdistää työn tekeminen ja vastuu lasten kasvatuksesta. Kysymys on ennen kaikkea siitä, miten haluamme syntyvää joustovaraa käyttää.

Mielestäni yhteiskunnalliselta tai liiketaloudelliselta kannalta ei ole mitään tärkeämpää tarkoituksena kuin tukea joustoilla perheiden mahdollisuuksia huolehtia hyvin lastensa kasvatuksesta.

Työn ja perheen tarpeiden yhteen sovittaminen oli perinteisen teollisen järjestelmän oloissa käytännön syistä hankalaa. Nyt kyse on enemmänkin innovaatioista ja omista valinnoistamme. Etätöiden lisäämisen tiellä on jo nyt suurempia asenteellisia kuin teknisiä tai taloudellisia esteitä.

Ennustan, että tällä alueella tapahtuu seuraavien parin vuosikymmenen aikana hämmäntäviä muutoksia parempaan. Niiden kehittäminen ja toteuttaminen on olennainen osa juuri niitä institutionaalisia ja toiminnallisia innovaatioita, joita informaatioteknologian valankumouksen toiselta aalloilta on lupa odottaa.

Juuri tällä alueella ihmisen oman muuntumiskyvyn heikkoudet tulevat näkyviin. Tavat, tottumukset, pelot ja ennakkoluulot ovat hämmästyttävän väkeviä voimia.

Perheiden suoriutuminen kasvatusvastuustaan synnyttää sosiaalista pääomaa, jonka tuotolla on monia jakajia. Sitä tarvitsee yhteiskunta, mutta myös yksityinen elinkeinoelämä ja yritykset. Siksi tämän alueen välttämättömiä ja kiireellisiä uudistuksia ei saa jättää vain kotien tai sosiaalialan järjestöjen asiaksi.

Lasten turvallisen ja virikkeellisen kasvun edellytyksistä huolehtiminen on yhteinen kansallinen tehtävä.

Yliopistojen kolmas tehtävä

Politiikalla ja hallinnolla, yliopistoilla ja elinkeinoelämällä on yhteinen vastuu myös järjestelmämuutoksen edistämisestä. Monilla aloilla informaatioteknologian soveltaminen ja tehokas käyttö on vasta alussa. Tietojärjestelmien rakentamisesta ja laitteiden hankinnasta on pitkä matka niiden täysimääräiseen hyödyntämiseen.

Samalla tavalla kuin yliopistoja on 1980-luvulta lähtien käytetty tehokkaasti uusien teknologioiden ja varsinkin informaatioteknolo-

gian tuotteiden kehittämiseen, ne on nyt saatava palvelemaan institutionaalisten ja toiminnallisten innovaatioiden tuotantoa. Aivan erityinen tehtävä niillä on sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämisessä.

Suuret ikäluokat ovat jo kaksi kertaa yllättäneet huonosti tehtävänsä varautuneen yhteiskunnan. 1950-luvulla ne koettelivat koululaitoksen kestävyyskykyä, ja seuraavalla vuosikymmenellä aalto iski työmarkkinoihin. Tällä menolla edessä on vielä yksi yllätys, kun nämä 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa syntyneet siirtyvät eläkkeelle.

Oma lukunsa on, miten eläkejärjestelmämme rahoitus kestää sen rynnistyksen. Lopputulos riippuu ratkaisevasti taloutemme suorituskyvystä. Tuskin minkään muun väestöryhmän kannalta talouskasvun jatkuminen ja tuleva kansainvälinen kilpailukykykymme ovat yhtä elintärkeitä kuin suurten ikäluokkien eläkeläisten. Heidän taloudellisen kohtalonsa ratkaisee lähivuosina vaadittavien reformien onnistuminen.

Eläkejärjestelmän ohella myös sosiaali- ja terveyspalvelujen tuotanto joutuu väestön ikääntyessä koviin. Jos palvelujen tuottamisen tavoissa ja kustannuksissa ei saada aikaan radikaaleja muutoksia, edessä on umpikuja. Sen paremmin verotulot kuin yksityiset vakuutusrahatkaan eivät riitä kunnolla huolehtimaan ikääntyvien ihmisten tarpeista.

Juuri tässä teknologia voi tulla ratkaisijaksi. Suurin pula ei ole välineistä. Niitä on jo nyt valmiina, ja uusia kehitetään koko ajan. Ongelma on järjestelmissä ja toimintatavoissa, jotka eivät pysty käyttämään hyväksi kaikkea sitä, mitä teknologia niille tarjoaa.

Juuri tällä alueella on huutava pula uusista innovaatioista. Jos ja kun onnistumme niitä kehittämään, luomme samalla mahtavia mahdollisuuksia suomalaisen osaamisen viennille.

Tieteellisen tutkimuksen ja siihen nojaavan ylimmän opetuksen rinnalle yliopistoille on sälytetty myös kolmas tehtävä: osallistuminen alueelliseen kehittämistyöhön. Vuoden 2004 alusta lähtien velvoite muuttuu lakiin perustuvaksi: ”Yliopistojen tulee toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten vaikuttavuutta.”

Alueellisen yliopistoverkon ansiosta Suomesta on voinut kehittyä tämän alueen edelläkävijä. Etenkin Oulun yliopisto, joka on ensimmäinen nimenomaan oman alueen tarpeisiin perustettu yliopisto, kelpaa maailmanluokan esimerkiksi tieteellisen tutkimuksen ja korkeimman opetuksen myönteisestä vaikutuksesta oman alueensa kehitykseen.

Jotkut pelkäävät yliopistojen yhteistyön ympäröivän yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kanssa vaarantavan tieteen ja tutkimuksen riippumattomuuden ja kriittisyyden. Näen aselman täysin päinvastoin.

Kolmas tehtävä ei korvaa eikä uhkaa yliopiston perustehtävää vastata tieteellisestä tutkimuksesta ja siihen perustuvasta opetuksesta vaan vahvistaa sitä. Etenkin teknologian alalla on mahdoton nähdä, miten yliopistot voisivat selviytyä perustehtävistään ilman tiivistä vuorovaikutusta oman alueensa tai erityisalansa yritysten kanssa.

Uusi kansallinen strategia edellyttää, että jatkossa kolmannen tehtävän ala ulottuu mahdollisimman laajalle: teknologisiin, taloudellisiin, sosiaalisiin, sivistyksellisiin ja kulttuurisiin tehtäviin. Samalla myös toimintatapojen on uudistuttava. Millään alalla ei enää riitä, että akateeminen maailma ja eri etupiirit pystyvät keskustelemaan ja sopimaan asioista. Täytyy päästä syvempään keskinäiseen vuorovaikutukseen, jotta institutionaaliset ja organisatoriset innovaatiot ja toimintatapojen uudistaminen käyvät mahdollisiksi.

Olen käyttänyt suurimman osan työvuosistani yhteiskunnallisissa tehtävissä, joten tunnen sen alueen yliopistoyhteydet parhaiten. On hämmästyttävää, miten vähäistä yhteydenpito yliopistojen ja politiikan tai hallinnon välillä Suomessa yhä on.

Ymmärrän, että 70-luvun alun yliopolitisoitumista seurasi vasta-aalto, joka etäännytti tutkimusta ja yhteiskunnallista päätöksentekoa toisistaan. Huoli tieteen vapaudesta ja riippumattomuudesta oli aiheellinen.

Nyt aika ja olosuhteet ovat kokonaan toiset. Suomalaiselle yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle ja opetukselle tekisi hyvää päästä tai joutua paljon enemmän tekemisiin arkisen päätöksenteon kans-

sa. Kyselylomakkeiden lähettäminen, täyttäminen ja niihin kerättyjen tietojen seulominen ei täytä vuorovaikutuksen vaatimusta.

Sama tarve tiiviimpään kanssakäymiseen on tietysti olemassa myös päinvastoin. Tutkimus voisi avata päättäjille uusia näkökulmia yhteiskunnallisten ratkaisujen tekoon. Tutkijoiden ja kansanedustajien seura, TUTKAS, sekä viime vuosina erityisesti eduskunnan tulevaisuusvaliokunta ovat tehneet hyvää työtä, mutta se on vasta kaipa alku.

Konsensuksesta vuorovaikutukseen

Teollisen ajan päätöksenteon suurin haaste oli estää eturistiriitojen kärjistyminen kaikille vahingollisiksi konflikteiksi. Konsensus-Suomen menestys perustui siihen, että kaikki osapuolet tunsivat toisensa, halusivat tulla yhteisen pöydän ääreen ja osasivat sovittaa osin ristikkäiset edut keskenään yhteen. Järjestelmä toimi pienimmän yhteisen nimittäjän ehdoin, ja teollisen logiikan olosuhteissa se toimi hyvin.

Maailmanlaajuisilla markkinoilla ja verkostoihin perustuvassa toimintamallissa eturistiriitojen hallintaan ja pienimmän yhteisen nimittäjän etsintään perustuva päätöksentekomalli ei enää yksinkertaisesti riitä. Niihin perustuvat kompromissit ovat globaalissa kilpailussa liian vähän. Täytyy päästä sellaiseen vuorovaikutukseen, joka kannustaa rajojen rikkomiseen ja luovuuteen.

Verkostojen maailmassa yksi plus yksi on vähintään kolme.

Suomi pääsi hyvin mukaan informaatioteknologian vallankumouksen ensimmäiseen aaltoon ennen kaikkea siksi, että 1980-luvun alussa purettiin keinovaltion esteet yritysten ja yliopistojen yhteistyöltä teknologian kehittämisessä. Mieleeni on jäänyt väite, että siihen saakka yliopisto tarvitsi opetusministeriöltä luvan voidakseen ottaa vastaan yli 5 000 markan suuruisen ulkopuolisen tuen elinkeinonvälältä.

Samanaikaisesti yhteistyön esteiden raivaamisen kanssa alkoi teknologian kehittämisrahoituksen järjestelmällinen lisääminen. Suoma-

lainen yhteiskunnallinen päätöksenteko on harvoissa asioissa yltänyt yhtä hienoon tulokseen kuin runsaat kaksi vuosikymmentä harjoitetussa teknologiapolitiikassa. Hallituksen väristä tai taloudellisista olosuhteista riippumatta sitoumuksista on pidetty kiinni ja niitä jopa ylitetty.

Luin äskettäin Nokian entisen pääjohtajan Kari Kairamon 1980-luvun alkupuolella pitämän puheen informaatioteknologian tulevaisuudennäkymistä. Hänen visionsa on miltei kaikessa osoittautunut oikeaksi. Yhtä lukuun ottamatta kaikki Kairamon keskeiset suositukset on niin ikään pantu täytäntöön.

Ainoan poikkeuksen teki Kairamon vaatimus oman teollisuuden suojaamisesta samanlaisin protektionistisin keinoin, jotka olivat käytössä muissa kehittyneissä teollisuusmaissa. Onneksi Suomi ei tehnyt niin, vaan päinvastoin avasimme markkinamme sisäiselle ja ulkoiselle kilpailulle. Synnytimme laadukkaat ja kilpaillut kotimarkkinat, joilla hankitulla osaamisella suomalaisyritykset Nokian johdolla menestyivät myös maailmalla.

Käytännössä Suomessa on toimittu luottaen siihen, että investointi teknologiseen osaamiseen on kannattava pääomasijoitus. Ne sijoitukset alkoivat tuottaa juuri oikealla hetkellä 90-luvun laman keskellä.

Jatkossa sama toimintamalli täytyy saada ottaa käyttöön myös kaikilla muilla tieteen ja tutkimuksen aloilla. Tässä tapauksessa se ei tarkoita pelkästään sitä, että yliopistojen täytyy avata ovensa julkisen vallan tai elinkeinoelämän tarpeille. Vaatimus toimii myös toisin päin: julkisen vallan, samoin kuin elinkeinoelämänsäkin, täytyy ymmärtää myös sosiaalisten, kulttuuristen tai yhteiskunnallisten innovaatioiden arvo.

Kun kansallisen strategian painopiste siirtyy sosiaalisen pääoman muodostamiseen ja yhteiskunnan järjestelmämuutoskyvyn vahvistamiseen, tieteen ja tutkimuksen monipuolisuuden vaatimus kasvaa. Myös yritysten tulee tässä nähdä nenäänsä pidemmälle.

Valitettavasti nykyisessä yritysjohtamisen kulttuurissa sosiaalisille tai kulttuurisille tekijöille ei juuri liikene huomiota. Kun tuloksia

täytyy tuottaa neljännesvuoden rytmissä, pitkäjänteisesti tulevaisuutta rakentavalle toimintatavalle ei tahdo jäädä tilaa.

Pelkkä teknologia ja talous eivät missään oloissa riitä elättämään pientä kansakuntaa. Maailmanlaajuisiin verkostoihin, huipputeknologian soveltamiseen sekä kestäväan tuotantoon ja kulutukseen perustuvissa olosuhteissa menestyy monitaitoinen, sivistynyt ja sosiaalisesti ehyt kansakunta. Vain sellainen yhteiskunta voi olla myös taloudellisesti ja teknologisesti kilpailukykyinen.

Juuri näillä alueilla pieni maa voi kompensoida fyysisen ja henkisen pääoman niukkuutta tai omien kotimarkkinoidensa pienuutta. Ne ovat myös valtteja, joita kovinkaan kilpailija ei voi meiltä viedä. Tehtaita, koneita ja laitteita tai pääomaa voi siirtää maasta toiseen, mutta sosiaalinen pääoma tai asenneilmasto eivät liiku.

Käytännön kokemus kunniaan

Yliopistojen alueellisen kehittämisvastuun laajentamisen ohella uusi strategia vaatii käytännön kokemuksen parempaa yhdistämistä korkeimpaan opetukseen ja tutkimukseen. Se ei tietenkään voi toteutua siten, että akateemisen uran tehneet asetettaisiin kilpailemaan samoista tehtävistä käytännön kokemusta edustavien kanssa tai päinvastoin.

Käytännössä yliopistoihin tulisi luoda uusia tehtäviä, joihin käytännön osaajia olisi mahdollista rekrytoida. Kun useimmissa tapauksissa kyse olisi jo varsinaisen työuransa päättäneistä, järjestely ei voi synnyttää suuria uusia kustannuksia ja kariutua siten taloudellisiin esteisiin.

Mutta Suomen ongelma ei rajoitu pelkästään elinkeinoelämän tai julkisen sektorin käytännön osaajien vähäiseen hyödyntämiseen yliopistojen tutkimuksessa ja opetuksessa. Yhtä tärkeää on, että ovet yliopistoista yrityksiin ja politiikkaan tai hallintoon olisivat nykyistä paremmin auki.

Käytännössä nimitysperusteet hallinnon tai yliopistojen virkoihin ja elinkeinoelämässä vallalla oleva ajattelutapa ovat miltei py-

säyttäneet tällaisen urakierron. Miten hallinto voi täydentää itseään ulkopuolisella osaamisella, jos ainoa peruste tehtävään pätevyitymiselle on samalla alalla aiemmin hankittu kokemus. Sama koskee yliopistoja, joissa kilpailu viroista käydään puhtaasti akateemisin ansioin.

Yhtä huonosti toimii kierto politiikan johtotehtäviin. Nytkin eduskunnassa on vain muutama kansanedustaja, joilla on taustana akateeminen työura tai kokemusta elinkeinoelämän johtotehtävistä.

Konsensus-Suomen filosofia lähti siitä, että päätöksenteko on ristiriitojen sovittelua ja etujen yhdistämistä. Sellaisessa mallissa osajien kierto elinkeinoelämän, julkisen hallinnon ja politiikan tai yliopistomaailman kesken ei tuntunut erityisen tarpeelliselta. Tärkeintä oli, että jokainen pöydän ympärillä istuva pystyi ajamaan tehokkaasti oman etupiirinsä asiaa.

Orkesterointi vaatii enemmän. Suomessa on luotava mekanismit, jotka edistävät osajien kiertoa julkisen sektorin ja yksityissektorin sekä yliopistojen kesken. Sillä tavalla olisi mahdollista kiihdyttää institutionaalisten ja toiminnallisten innovaatioiden syntyä.

Nyt kierto toimii huonosti ja sen lisääntymistä hillitsevät syvät ennakkoluulot.

Uuden Suomen reunaehdoja

Alueille mahdollisuuksia

Onko alueellinen keskittyminen ja eriarvoistuminen pääsymaksu, joka Suomen täytyy maksaa voidakseen menestyä globaalissa kilpailussa?

Lama iski maan eri osiin kutakuinkin yhtä kovasti. Vasta sen jälkeinen nousukausi jakoi alueet voittajiin ja häviäjiin. Investoinnit ja uudet työpaikat keskittyivät harvoin kasvukeskuksiin, etenkin pääkaupunkiseudulle sekä Oulun ja Tampereen alueille. Suuri osa Suomesta ei missään vaiheessa päässyt kunnolla hyötymään nopean talouskasvun hedelmistä. Päinvastoin, suuri muuttotappio söi myös tulevaisuuden eväitä.

Taloustilastojen ja muuttolukujen perusteella voi helposti päätellä, että raju alueellinen keskittyminen on se hinta, minkä Suomi maksoi pääsystä maailmanlaajuisille markkinoille ja informaatioteknologian edelläkävijäksi.

Ilmiöiden samanaikaisuus ei silti todista, että ne olisivat suoraan toistensa seurausta. Globalisaatiolla ja teknologisella kehityksellä on yhteytensä keskittymiseen, mutta se on kuviteltua löysempi. Todelliset syyt aluekehityksen vinoutumiseen löytyvät muualta.

60-luvun lopun muuttoaallon taltuttaminen perustui kahteen peruskeinoon: aluepolitiikkaan ja julkisen sektorin palvelujen rakentamiseen. Aluetuet kannustivat siirtämään tehtaita ja yrityksiä työvoi-

mareservien luo. Kun pääoma alkoi liikkua, työvoiman liikkuminen tasaantui. Samanaikaisesti Suomeen rakennettiin laaja ja laadukas kunnallisten palvelujen verkosto, joka tarjosi runsaasti työtä maataloudesta vapautuvalle työvoimalle.

90-luvulla molempien vaikutus alkoi hiipua. Julkisen sektorin palvelujen tehostaminen ja karsiminen söi suhteellisesti eniten työpaikkoja kehitysalueilla, jotka olivat vastaavasti hyötynneet eniten palveluverkkoa rakennettaessa. Toisaalta Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan varjolla sekä julkisen talouden säästötarpeisiin vedoten kansallista aluepolitiikkaa ajettiin vähitellen alas.

Vastaavasti useimmilta maakunnilta puuttuivat välineet päästä hyödyntämään teknologisen kehityksen ja taloudellisen integraation avaamia uusia mahdollisuuksia. Teknologiapainotteinen kansallinen strategia ja markkinoiden kehitys suosivat alueita, joilla oli tarjolla korkeinta teknistä tutkimusta ja opetusta. Muut yliopistokaupungit ja niitä ympäröivät alueet, mutta varsinkin vaille yliopistoa jääneet maakunnat menestyivät murroksessa selvästi vaatimattomammin.

Varjoon jääneet maakunnat ja niiden keskukset ovat yrittäneet parantaa asemiaan seuraamalla informaatioteknologian kasvukeskusten esimerkkiä. Joissakin tapauksissa työ on tuottanut kohtalaisia tuloksia, mutta tavallisin aikaansaannos on kasa samalla kaavalla laadittuja ohjelmia, projekteja ja strategioita.

Harmittaa vieläkin, että yksi tehokas aluekehityksen väline pääsi liukumaan käsistä. Kun ammattikorkeakoulujärjestelmä luotiin, sen rakentaminen olisi ensisijaisesti pitänyt aloittaa niistä maakunnista ja alueista, missä ei ollut lainkaan tiedekorkeakoulua. Näin ammatikorkeakouluille olisi voitu varmistaa kunnolliset resurssit ja mahdollisuus vaikuttaa vahvasti myös ympäröivän alueen elinkeinojen kehittämiseen.

Toinen tärkeä uudistus, osaamiskeskusten perustaminen, onnistui alueellisen kehitystyön kannalta huomattavasti paremmin. Kaiken lisäksi osaamiskeskukset istuvat loistavasti informaatioteknologian toisen aallon strategiaan. Niitä tarvitaan työvälineiksi sovelta-
maan huipputeknologiaa kaikille aloille ja kaikkialla maassa.

Paljon on kiinni asenteista ja itsetunnosta. Pääkaupunkiseutu ja varsinkin Oulu olivat teknohuuman aikakauden esikuvia, joita useimpien maakuntien oli mahdoton seurata. Kun teknologian kehittämiseen tarvittavat välineet puuttuivat, jäljittely tuotti vain kassapain projekteja ja hyvää tarkoittavia mutta hyödyttömiä suunnitelmia.

Nyt voimasuhteet tasoittuvat. Mikä tahansa alue, jolla on tarjota korkeatasoista osaamista, ennakoluulotonta uuden teknologian soveltamishalua ja rohkeaa yrittäjyyttä, voi nousta seuraavan aallon voittajaksi. Yliopistojen ja tutkimuslaitosten läheisyydestä on yhä etua, mutta se ei ole enää samalla tavalla kehitystä määräävä tekijä.

Erityisen mielenkiintoiseksi kehittyi julkisen hallinnon kenttä. Keskellä lamaa toteutettu kuntien valtionosuusjärjestelmän uudistus osoitti, että julkinen palvelujen tuotanto voi kehittyä ja tehostua, kun siihen vain annetaan mahdollisuus.

Nyt päätöksentekijöiden ajattelua kahlitsee vanhakantainen usko keskittämisen ja ylhäältä ohjaamisen voimaan. Niin kuntien kuin valtionkin hallinnossa pitäisi antaa enemmän tilaa luovuudelle ja omaperäisille ratkaisuille. Suomen sisällä olosuhteet poikkeavat suuresti toisistaan. Miksi ihmeessä hallinnon ja palvelujen tuotannon ratkaisujen pitää yhä olla kaikkialla samalla kaavalla toteutettuja?

On turha pelätä, että kuntien tai alueiden päättäjät ilman ylhäältä tulevia käskyjä ja valvontaa eivät ymmärtäisi hoitaa asioita hyvin. Uhka palveluille on kokonaan muualla. Jos rahat eivät riitä, hyvinvointiyhteiskuntaa on mahdoton pitää yllä, vaikka halu sen säilyttämiseen olisi miten kova tahansa.

Lukekaa Uruguayn historiaa, jos ette usko.

Koko ei ratkaise

Hyvin tavallinen selitys alueiden ongelmille on, että alueet ovat liian pieniä tai syrjäisiä menestyäkseen maailmanlaajuisten markkinoiden oloissa. Jos väestöpohja ja sijainti ratkaisevat, koko Suomi on vailla

mahdollisuuksia. Viiden miljoonan asukkaan pohjoinen maa on yleisessä globaalissa kilpailussa pikkutekijä.

Kansalliset mahdollisuutemme perustuvat erikoistumiseen ja huippuosaamiseen kapeilla aloilla sekä tehokkaaseen kansalliseen ja kansainväliseen verkottumiseen. Sama kaava voi toimia menestyksellisesti myös alueellisen kehityksen strategiana.

Menestystä hakevan maakunnan ei kannata haikailla Oulun tai pääkaupunkiseudun mallin perään. Huipputeknologian kehitystyö tai tuotteiden valmistus voi olla vain harvojen alueiden kasvun avain.

Kun innovaatioiden painopiste siirtyy sovellutuksiin ja niiden tehokkaampaan hyödyntämiseen tai institutionaalsiin ja toiminnallisiin luoviin ratkaisuihin, myös alueellisen kehityksen ehdot muuttuvat. Jokaisen maakunnan täytyy keskittyä omiin vahvoihin aloihinsa ja niiden vahvistamiseen.

Tarpeellinen suuruuden etu on pienessä maassa hankittava verkottumisen keinoin. Yhteistyö alueiden ja valtioiden välisten rajojen yli voi korvata omien voimavarojen rajallisuudesta johtuvat puutteet. Informaatioteknologia tarjoaa jo nyt siihen hyviä apuvälineitä, mutta tulevaisuudessa etäisyydet entisestään kutistuvat ja yhteydenpidon kustannukset radikaalisti laskevat.

Pienuuden surkuttelun ohella alueellisessa kehittämistyössä täytyy irrottautua kahdesta muusta keinotekoisesta ja lyhytnäköisestä olettamuksesta: elinkeinojen leimaamisesta menneisyyden ja tulevaisuuden aloiksi sekä jyrkän rajan vetämisestä yksityisen ja julkisen kesken.

Elinkeinotoiminnassa on aina ollut nopeammin ja hitaammin kasvavia aloja ja jopa sellaisia, jotka supistuvat. Silti kaikilla niillä voi luoda hyvin menestyvää ja kannattavaa yritystoimintaa. Huipputeknologiainnostus hämärsi sen yksinkertaisen perustotuuden, että tietoyhteiskunnan ihminen syö, rakentaa, pukeutuu ja liikkuu niin kuin ennenkin.

Kuten teknokuplan puhkeamisen yhteydessä on nähty, myös teknologisen kehityksen kärjessä olevat tai sinne lujasti pyrkivät yrityk-

set voivat jäädä kilpailukyvyttömiksi, tuottaa tappiota ja ajautua konkurssiin. Samaan aikaan monet hitaasti kasvavien tai taantuvien alojen suomalaisyritykset ovat kasvaneet ja tehneet hyvää tulosta.

Tulevaisuuden menestyjän ja menettäjän erottaa alaa selvemmin toisistaan se, miten hyvin ne pystyvät yhdistämään oman alansa erityisosaamiseen huipputeknologian tarjoamia mahdollisuuksia. Kenties vielä tärkeämpää on se, miten ne pystyvät kehittämään liiketoimintaosaamistaan tai johtamisjärjestelmiään niiden uusien välineiden avulla, joita informaatioteknologia tulevaisuuden yrityksille tarjoaa. Teknisiä välineitä voi aina ostaa, mutta ei taitoa niiden käytön luovalla ja innovatiivisella tavalla.

Toinen todennäköinen ja Suomen kannalta merkittävä maailmanlaajuinen trendin muutos on raaka-aineiden hintojen kääntyminen kaksi vuosikymmentä kestäneen suhteellisen ja jopa absoluuttisen laskun jälkeen uudelleen nousuun. On hyvin todennäköistä, että tämä suunnanmuutos kestää pitkään. Sen taustalla on ennen kaikkea Kiinan ja muun Aasian taloudellinen nousu, joka nostaa vääjäämättä kysyntää raaka-ainemarkkinoilla.

Jos ja kun näin käy, tuotantoketjun alkupään taloudelliset näkymät muuttuvat radikaalisti. Se vaikuttaa koko Suomen strategiaan, mutta ennen kaikkea niihin alueisiin, joilla alkutuotannon osuus tai mahdollisuudet ovat suurimmat.

Yksityinen ja julkinen

Jyrkkä raja yksityisen ja julkisen kesken on aikansa elänyt. Ajatus siitä, että julkinen on parempi ja luotettavampi kuin yksityinen, perustuu harhakuvitelmaan. Mutta yhtä lailla väärin on leimata yhteiskunnan voimavaroin tuotettu tehottomaksi ja heikkolaatuiseksi.

Tulevaisuuden Suomen hyvinvointipalvelujen laadukas ja kohtuuhintainen tuottaminen edellyttää julkisten ja yksityisten voimavarojen tehokasta yhdistämistä. Työnjaon ja kilpailun ohella tarvitaan tiivistä yhteistyötä.

Muistan hyvin, miten 90-luvun alun laman keskellä moni julkisen sektorin toimintatapojen uudistus ja niihin liittyvä säästötavoite yritettiin tyrmätä mahdottomana. Hyvin usein kävi niin, että jälkikäteen saatettiin todeta suoritteiden määrän kasvaneen ja palvelujen tuottamisen kustannusten laskeneen.

On aivan selvää, että hyvinvointipalvelujen tuottamisessa on jäljellä valtavasti kehittämisen mahdollisuuksia. Tieto- ja viestintäteknologian soveltamisen kaikkia mahdollisuuksia ei ole edes selvitetty, ja kaiken lisäksi uusia välineitä tulee käyttöön koko ajan.

Ymmärrän, että aluerakenteen muuttuessa ja väestön painopisteen siirtyessä tarvitaan myös kuntaliitoksia ja uudenlaisia yhteistointamamutoja. Silti ihmettelen, miten hallintoyksiköiden koon kasvattaminen esitetään jatkuvasti patenttilääkkeeksi julkisen sektorin menojen kasvun hillitsemiseksi.

Verkostojen, julkisen ja yksityisen yhteistyön ja työnjaon sekä informaatioteknologian tehokkaan soveltamisen avulla on saatavissa huomattavasti suurempia tehokkuuden lisäyksiä ja kaiken lisäksi niin, että palvelujen saatavuus ja laatu paranevat.

Palvelujen läheisyys sekä mahdollisuus päästä suoraan vaikuttamaan niiden tuottamiseen on yksi tapa edistää sosiaalisen pääoman muodostumista. Palvelujen tuottajien ja käyttäjien kesken syntyy luottamusta, joka tekee mahdolliseksi niiden laadun parantamisen ja samanaikaisen tuottavuuden kasvun.

Yksi iso ongelma on syntymässä kouluissa ikäluokkien pientymisen seurauksena. Varsinkin lukioverkkoa uhkaa melkoinen karsinta.

Mikä olisi oikea ratkaisu? Pitäisikö kuntien tinkiä kaikesta muusta ja yrittää kaikin keinoin säilyttää nykyiset lukiot niin pitkään kuin suinkin mahdollista? Toinen vaihtoehto on lukioverkon kova karsinta ja monipuoliset valinnanmahdollisuudet takaavien alueellisten lukioiden synnyttäminen.

On kolmaskin vaihtoehto. Osa pienistä lukioista on mahdollista säilyttää käyttämällä mahdollisimman laajasti hyväksi informaatio- ja kommunikaatioteknologian tarjoamia mahdollisuuksia. Pitäisi ai-

nakin kokeilla, millaisia tuloksia tehokkaasti järjestetyllä etäopetuksella ja siihen liittyvillä koulukohtaisilla tukipalveluilla on mahdollista saavuttaa.

Yrittäjyyttä ja omistajuutta

Suomen kansallisen strategian luomisessa ja toteuttamisessa elinkeinoelämällä on ratkaiseva osuus. Merkittävä osa informaatioteknologian kehitystyöstä ja sovellutuksista syntyy yrityksissä. Jos niiden osaaminen ja kilpailukyky ei ole kunnossa, julkisen vallan tai yliopistojen pyrkimykset valuvat hukkaan.

Olen huolissani yrittäjyydestä. Suomi on yrittäjyyden kehitysmaa. Vaikka sen elintärkeystä ja suosimisesta on puhuttu vuosia, muutokset asenteissa ja yrittämisen ehdoissa etenee hitaasti.

Teollinen Suomi kehittyi palkansaajayhteiskunnaksi. Sen arvo maailma, lainsäädäntö ja taloudelliset ehdot mukautuivat palkkatyötä suosiviksi. Yrittäjyydellä ei nähty sellaista erityistä arvoa, jonka takia sitä olisi pitänyt käsitellä erillään työnantajuudesta. Siinä maailmassa yrittäjillä ei ollut merkittävää sananvaltaa politiikan tai työmarkkinoiden ratkaisuihin.

Asenneilmasto näkyi selvästi 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun koulujen ja yliopistojen opetuksen hengessä. Edes ammatillisissa oppilaitoksissa ei kannustettu opiskelijoita oman yrityksen perustamiseen, lukioista ja yliopistoista puhumattakaan.

Jotain sen ajan opetuksen sisällön puutteista ja virheistä kertoo monesta tämän päivän menestyvästä pohjalaisyrityksestä tuttu tilanne: yrittäjämennestys on kääntäen verrannollinen koulumenestykseen. Kesken jäänyt oppikoulu ei estänyt tekemästä komeaa uraa yrittäjänä ja parhaissa tapauksissa satojen ihmisten työllistäjänä.

Perimmäinen syy löytyy koulun opetuksesta, joka ei motivoi käytännöllisesti suuntautunutta nuorta. Ja mitä pidemmälle opiskelu jatkuu, sitä korkeammaksi oman yrityksen perustamisen kynnyks nousee.

Ero Yhdysvaltoihin on tässä suhteessa järkyttävän suuri. Joitakin vuosia sitten tuli julkisuuteen tutkimus, jonka mukaan 80 prosenttia amerikkalaisista yliopisto-opiskelijoista pitää mahdollisena oman yrityksen perustamista. Suomessa vastaava luku on vain 20 ja heistäkin vain pieni osa on todellisuudessa ryhtynyt yrittäjäksi.

Asenteet on saatava muuttumaan, jos mielimme tulevaisuudessa menestyä. Verkostoihin, informaatioteknologiaan ja maailmanlaajuisiin markkinoihin perustuvassa maailmassa yrittäjyys saa paljon vahvemman roolin. Sen kautta talouteen syntyy joustavuutta, luovuutta ja riskinottoa, joka vie kehitystä eteenpäin.

Toiminnalliset ja organisatoriset innovaatiot syntyvät tehokkaimmin juuri yrittäjyyden avulla.

Entä omistajuus, onko suomalaisella omistajuudella enää väliä?

Pääsin varsin läheltä seuraamaan Koneen Valtra-kauppaa, ja siinä yhteydessä joutui usein miettimään tätä kysymystä ja sai myös uutta tuntumaa siihen, millaisin säännöin päätökset omistamisesta globaalissa ympäristössä syntyvät.

On helppo esittää yleisiä syitä, joiden perusteella voi todistaa omistuksen kansallisen värin samantekeväksi. Näen kuitenkin kaksi toisiinsa kytkeytyvää syytä, joiden vuoksi en usko tytäryhtiöiden Suomen menestyvän. Huomattava osa elinkeinoelämästämme tulee olemaan ulkomailta omistettua ja johdettua, mutta sen rinnalla tarvitsemme vahvaa suomalaista omistusta.

Äskettäin eräs valtakunnallisen lehden päätoimittaja toivotti Valtaran menneisyyden teknologian ja talouden edustajana tervemenneeksi ulkomaiseen omistukseen. Kannanotto edustaa käsittämätöntä mutta ilmeisen yleistä lyhytnäköisyyttä. Käyttämällään logiikalla kirjoittajan olisi saman tien pitänyt suositella oman lehtensä omistajille sen myyntiä, koska modernien sähköisten välineiden rinnalla lehti edustaa menneen ajan teknologiaa.

Monet muutkin perinteisen teollisuuden vähättelijät elävät siinä harhakuvitelmassa, että perusmetallien, paperikoneiden tai traktorien tuotanto voitaisiin korvata elektroniikan laitteiden valmistuksella ja kaikki siihen suuntaan siirtyminen olisi edistystä.

Informaatioteknologian vallankumous ei muuta miksikään sitä tosiasiaa, että jokaisella alalla on voittajia ja häviäjiä. Jako vain tapahtuu uusin ehdoin.

Moderni traktori tai metsäkone pitää sisällään paljon huipputeknologiaa, ja niiden kilpailukykyinen valmistaminen edellyttää maailmanluokan logistista taitoa. Vastaavasti kehittyneiden maiden sähköinen kauppa ei ole menossa sitä varten perustettujen uusien yritysten käsiin, vaan vähitellen kaupan alan vanhat osaajat ovat ottaneet sen haltuunsa.

Perinteisten teollisuudenalojen väheksyminen on vaarallista myös siksi, että matkapuhelinten ja muiden informaatioteknologian tuotteiden maailmanlaajuinen valmistuksen uusjako vie lähivuosina Suomesta suuren määrän yrityksiä ja työpaikkoja. Suurimmat valmistuksen mahdollisuudet löytyvät sittenkin kenties ”menneisyyden aloilta” ja niiden osaamisen tason nostamisesta.

Uusi talous syntyy verkostoissa, joista monet ovat maailmanlaajuisia. Kansallisen strategiamme kannalta on elämän ja kuoleman kysymys, että ainakin joitakin tällaisia tavaroiden ja palvelujen tuottamisen verkostoja omistetaan ja johdetaan myös Suomesta käsin.

Tytäryhtiöt eivät luo strategioita vaan toteuttavat emoyhtiön tekemiä. Jos muutumme maaksi, jossa elinkeinoelämästä on tullut ulkoa omistettua ja johdettua, Suomella ei ole enää suoraa vaikutusvaltaa verkostojen syntymiseen. Jään kysymään, voiko sellaisella maalla olla edes omaa kansallista talousstrategiaa.

Siksi kansallisen strategian rakentamiseen pitää yhdistää tietoinen pyrkimys riittävän vahvan suomalaisen omistajuuden säilyttämiseen ja kehittämiseen. Verotus, kilpailulainsäädännön tulkinnat, vakuutusyhtiöiden sijoitusperiaatteet ja valtion omistajapolitiikka ovat esimerkkejä välineistä, joilla tuota päämäärää on mahdollista edistää.

Laajentuva unioni ja avautuva itä

Usein kysytään, onko Euroopan unionin laajentuminen itään uhka vai mahdollisuus Suomelle. Se voi olla molempia. Lopputulos ratkeaa sen mukaan, miten osaamme muutokseen sopeutua.

Mieleeni on jäänyt eräs New York Timesin otsikko parin vuoden takaa: ”The Law on Unintended Consequences”, tavoittelemattomien seurausten laki. En enää muista, mihin asiaan artikkelin kirjoittaja tuota lakia sovelsi. Joka tapauksessa se sopii kuvaamaan Euroopan unionin itälaajentumisen tämän hetken näkymää.

Kun hanke lähti liikkeelle, sen perimmäisenä tarkoituksena oli viedä demokratia, markkinatalous ja ihmisoikeudet entisiin sosialistisiin maihin tai ainakin vakiinnuttaa se niissä. Prosessin aikana näkymä on muuttunut. Matalaan verotukseen, nykyisiin jäsenmaihin verrattuna vaatimattomaan sosiaaliturvaan ja palkkatasoon sekä joustaviin työmarkkinoihin kilpailukykyensä perustavat hakijamaat haastavat lännen ja ajavat vanhoja jäsenmaita uudistuksiin.

Uusien jäsenmaiden täytyy kehittää kansalaisten palveluja ja sosiaaliturvaa, mutta niiden yleinen leimaaminen pelkiksi halpatyöillä kilpailijoiksi on vastuutonta ja lyhytnäköistä. Kaikki Itä-Euroopan maat kuuluvat unionin köyhimpiin, ja niiden lyhyellä aikavälillä merkittävin kilpailuvaltti on alhaisempi kustannustaso kuin muissa unionimaissa.

Ilmiö ei perimmältään poikkea Suomen ja Ruotsin suhteesta 1960-luvulla. Me olimme köyhempi ja kehittymättömämpi naapuri, jonka palkka- ja kustannustaso oli selvästi alhaisempi kuin Ruotsin. Vähitellen tuottavuutemme kohosi länsinaapurin tasolle, ja saman tien myös yleinen kustannustaso.

Meidän tiemme on myös itäisen Euroopan unionimaiden tie. Ne eivät tietenkään voi harpata vanhojen jäsenmaiden tasolle, vaan nousu ylöspäin vie vuosia, joidenkin kohdalla ehkä jopa vuosikymmeniä.

Unionin laajentumiseen ja alhaisen kustannustason maiden tuloon yhteismarkkinoille liittyy Suomen kannalta monia mahdollisuuksia. Luomalla verkostoa, jossa matalaa kustannustasoa vaativa

osa tuotannosta tehdään Baltiassa, Puolassa tai myös Venäjällä, voimme vahvistaa kilpailukykyämme. Näin Suomessa voi säilyä tuotantoa, joka muutoin valuisi Kiinaan tai muualle Aasiaan.

Tällä alueella korkeimmat rajat ja suurimmat esteet syntyvät ennakkoiluuloista. Niihin törmää varsinkin Venäjän suhteen. Julkisuus näkee idässä lähinnä vain uhkia, riskejä ja kriisejä. Niitä siellä toki onkin, mutta samalla myös valtavasti mahdollisuuksia ja käyttöä suomalaiselle osaamiselle.

Me esiinnyimme Euroopan unionissa ja maailmalla Venäjän-tun-tijoina. Pitää kysyä, onko maineellamme enää vastinetta todellisuudessa. Tunnetummeko ja tiedämmekö varmasti, mitä Venäjällä tapahtuu ja mihin suuntaan se on kulkemassa?

Koko Itämeren alue ja siihen liittyen myös Venäjän läntinen osa on mahdollisuus Suomelle. Kun Venäjän vuoden 1917 vallankumouksen ja toisen maailmansodan lopputuloksen nostattamat rajat vähitellen madaltuvat ja häviävät, Suomi on muutoksen suurin hyötyjä.

Hyödyt eivät tule itsestään. Silläkin alueella kysytään kykyä luovuuteen ja riskinottoon.

Lopuksi

Suomen kansan historia on selviytymistarina. Olemme joutuneet kamppailemaan ankarien luonnonolojen ja ulkoisten uhkien puristuksessa. Tämä tarina olisi jo aikoja sitten päättynyt, jos olisimme nurkumatta tyytyneet muiden meille määräämään tai ennustamaan kohtaloon.

Olemme myös luonteeltamme insinöörikansaa. Suomalaisen ensimmäiset näytöt taidosta omaksua nopeasti uutta teknologiaa syntyivät jo 1800-luvun loppupuolella, kun köyhä ja syrjäinen suuriruh-tinaanmaa otti ensimmäisiä askeleitaan teollistumisen tiellä.

Puhelimen keksimisestä sen käyttöönottoon Suomessa meni vain vuosi. Suunnilleen samalla viiveellä Finlaysonin Tampereen tehtaot saivat ensimmäisen sähkölaitoksen, jonka ansiosta siirryimme sähkön aikakauteen ennen Lontoota ja Berliiniä.

Suomen menestys informaatioteknologian vallankumouksessa on perustunut kulttuuristen tekijöiden, koulutuksen ja tutkimuksen sekä hyvän onnen yhdistelmään. Kaikkia niitä tarvittiin, jotta Nokia-ve-toinen teknologiaihme saattoi toteutua.

Kun menestyksen kaava on löytynyt, monet uskovat sen olevan monistettavissa. Tämän opin mukaan jokainen euro tutkimus- ja kehitysrahoitukseen tuottaa automaattisesti vaurautta, hyvinvointia ja työpaikkoja.

Tuijottamisessa tutkimus- ja kehitysrahoituksen kansantuoteosuuteen on samanlaisia itsepetoksen piirteitä kuin aikanaan kehitysyhteistyövarojen BKT-osuuden seuraamisessa. Uskoimme sinisilmäisesti, että kehitysmaiden ihmisten elämä muuttuu paremmaksi täsmälleen samassa tahdissa kuin oma kehitysyhteistyöbudjettimme kasvaa.

Historia on osoittanut, että kehitysmaiden aineellinen ja henkinen nousu vaatii paljon muutakin kuin rahaa. Kehitys ei ole puristettavissa yksinkertaiseksi kaavaksi.

Saman haasteen edessä olemme tutkimus- ja kehitysbudjettimme kanssa. Rahaa tarvitaan lisää, mutta se ei yksinään riitä. Myös muiden kehityksen edellytysten täytyy olla kunnossa.

Insinööriperimän ohella tarvitsemme lähivuosina ja -vuosikymmeninä myös selviytyjäkansan luonnetta.

Kirjailija Väinö Linna on Tuntemattomassa sotilaassa kuvannut mielenkiintoisella tavalla talvi- ja jatkosodan ihmeen tehnyttä armeijaa: ”Jäljittelemättömän omaleimainen oli tämä armeija. Joskus perääntyessään ja paetessaan ovat maailman muut armeijat saattaneet muistuttaa sitä, mutta eivät milloinkaan muulloin. Se oli samanlainen edetessään ja perääntyessään. Hajanaisena laumana se teki taivalta eteenpäin. Aamulla, kun marssi alkoi, koottiin komppaniat rivistöön, mutta jo ensimmäisenä tuntina ne hajosivat pikku porukoihin, jotka tekivät taivaltaan omin päin keneltäkään kysymättä tai kehtään kuuntelematta.”

Vaativissa olosuhteissa on kasvanut kekseliäs, luova, monitaitoinen ja sivistynyt suomalainen, jota Linna romaanissaan mainiosti kuvaa. Juuri tällaisia omatoimisiin ja itsenäisiin ratkaisuihin pystyviä ihmisiä tulevaisuuden Suomi tarvitsee.

Politiikan ja hallinnon, elinkeinoelämän ja yliopistojen tehtävä on edistää kaikin tavoin sellaisten olosuhteiden syntymistä, joissa nämä teollisen hyvinvointivaltion oloissa taka-alalle jääneet ominaisuudet pääsevät esiin ja saavat mahdollisuuden kukoistaa.

Polemia-sarjassa ovat ilmestyneet

- 1 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1992
- 2 Erkki Mennola
IDEA KUNNASTA (1992)
- 3 Terho Pursiainen
KRIISIAJAN ETIIKKA (1993)
- 4 Työryhmä Kyösti Urponen (pj.), Raija Julkunen, Olli Kangas, Jorma Sipilä,
Asko Suikkanen ja Petri Kinnunen (siht.)
KASVUSTA VASTUUSEEN – sosiaalipolitiikan tulevaisuus (1993)
- 5 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1993
- 6 Pekka Ojala–Aulis Pöyhönen
LÄHEISYYSPERIAATE – hallinnon uusjako (1994)
- 7 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1994
- 8 Jorma Hämäläinen–Veikko Teikari
HENKILÖSTÖPOLITIikka PAKKORATKAISUJEN EDESSÄ (1995)
- 9 Terho Pursiainen
NOUSUKAUDEN ETIIKKA (1995)
- 10 Eero Ojanen
EIPÄJOKI
Fiktiivinen reportaasimatka mihin tahansa suomalaiseen kuntaan (1995)
- 11 Heikki Koski
KANSALAINEN, KUNTA JA KANSALAISYHTEISKUNTA (1995)
- 12 Seppo Niemelä
MUUTOSKIRJA
Rohkaisuksi murroksen maailmaan (1995)
- 13 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1995
- 14 Lauri Hautamäki
MAASEUTU ELÄÄ (1995)

- 15 Juha Kuisma–Heikki Haavisto
KAUPUNKI JA MAASEUTU
– avoliitto vai susipari (1995)
- 16 Olli Pusa
ELÄKEPOMMIN VARJOSSA (1996)
- 17 Satu Apo–Jari Ehrnrooth
MILLAISIA OLEMME?
Puheenvuoroja suomalaisista mentaliteeteista (1996)
- 18 Eira Korpinen
OPETTAJUUTTA ETSIMÄSSÄ (1996)
- 19 Erkki Pystynen
LIITTOKUNTA (1996)
- 20 Martti Sinisalmi
TYÖLLISTÄMISTÄ VAI PALVELUA? (1996)
- 21 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1996
- 22 Olli Mäenpää
KUNTIEN ITSEHALLINTO EU-SUOMESSA (1997)
- 23 Tuula–Liina Varis
KRISTALLIYÖ JOENSUUN KAUPUNGINTALON TORNISSA (1997)
- 24 Terho Pursiainen
KUNNALLISTEN KÄYTÄNTÖJEN ETIIKKA
Yhteisöopin alkeet (1997)
- 25 Siv Sandberg–Krister Ståhlberg
KUNTALAISTEN KUNTA JA VALTIO (1997)
- 26 Pertti Hemánus
KUNNALLINEN TIEDOTTAMINEN JA JASKA JOKUNEN
Tutkittua tietoa ja tutkimattomia tulkintoja (1997)
- 27 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1997
- 28 Esko Antola
UUSI EU? (1998)
- 29 Eero Ojanen
YHTEISKUNNAN ITSEPUOLUSTUS (1998)
- 30 Pertti Kettunen
ELINKEINOPOLITIIKAN TAITO (1998)

- 31 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1998
- 32 Torsti Kivistö
JOUTILAISUUSYHTEISKUNTA (1998)
- 33 Erkki Mennola
IDEA MAAKUNNASTA (1999)
- 34 Jorma Hämäläinen
MINÄ KUNNANJOHTAJA (1999)
- 35 SINÄ KUNNANJOHTAJA (1999)
- 36 Juha Talvitie
KUNTA VAI MAAKUNTA?
Globalisaatio ja regionalismi (2000)
- 37 Juha Sihvola
YKSILÖNÄ YHTEISÖSSÄ
Näkökulmia paikallisuuteen, globalisaatioon ja hyvään elämään (2000)
- 38 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2000
- 39 Seppo Niemelä
TULISIELU
Verkostoajan aluekehittäjä (2000)
- 40 Kauko Heuru
ITSEHALLINNON AIKA (2001)
- 41 Heikki Eskelinen
ALUEPOLITIikka RAUTAHÄKISSÄ (2001)
- 42 Matti Wiberg
PALUU POLITIikkaAN (2001)
- 43 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2001
- 44 Ilkka Virtanen
YLIOPISTOJEN KOLMAS TEHTÄVÄ (2002)
- 45 Arvo Myllymäki
KUNTIEN KUJANJUOKSU (2002)
- 46 Risto Eräsaari
KUINKA TURVATON ON RIITTÄVÄN TURVALLINEN? (2002)

- 47 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2002
- 48 Pentti Arajärvi
PAREMMINVOINTIYHTEISKUNTA (2003)
- 49 Eero Uusitalo
MAASEUTU KANSAN VAI HALLINNON KÄSISSÄ? (2003)
- 50 Esko Juntunen
KUNNAN ELINKAARIHYPPY
– strateginen kehittäminen ja yhteistyö (2003)
- 51 Pekka Sauri
SUOMEN DEMOKRATISOIMINEN (2003)
- 52 Esko Aho
SATTUMA SUOSII VALMISTAUTUNUTTA (2003)



Kunnallisan kehittämissäätiö KAKS rahoittaa kuntia palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tavoitteena on näin tukea kuntien itsehallintoa ja parantaa niiden toimintamahdollisuuksia.

Rahoitamme hankkeita ja tutkimuksia, joiden arvioimme olevan kuntien tulevaisuuden kannalta keskeisiä. Tuloksien tulee olla sovellettavissa käytäntöön. Rahoitettavilta hankkeilta edellytetään ennakkoluulotonta ja uutta uraa luovaa otetta.

Säätiöllä on *Polemiikki*-niminen asiakaslehti ja kaksi julkaisusarjaa:

Polemia-sarja, jossa käsitellään kunnille tärkeitä strategisia kysymyksiä ajattelua herättävällä tavalla.

Tutkimusjulkaisut-sarja, jossa julkaistaan osa säätiön rahoittamista tutkimuksista. Pääosa säätiön rahoittamista tutkimuksista julkaistaan tekijätahon omissa julkaisusarjoissa.

Toimintamme ja julkaisumme esitellään tarkasti kotisivuillamme *www.kaks.fi*.

Vuonna 1990 perustettu itsenäinen säätiö rahoittaa toimintansa sijoitustuotoilla.

Osoite	Kasarmikatu 23 A 15 00130 Helsinki
Puhelin	(09) 6226 570
Telekopio	(09) 6226 5710
Asiamies	Lasse Ristikartano, (09) 6226 5720
Tutkimusasiamies	Veli Pelkonen, (09) 6226 5740
Taloudenhoitaja	Anja Kirves, (09) 6226 5730
Viestintäassistentti	Mari Pelander, (09) 6226 5750

Tutustu kotisivuihimme (*www.kaks.fi*)!